

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI I. LAJOS

BUDAPEST SZESZESITALFOGYASZTÁSA

ÍRTA

DR. BUZIÁSSY KÁROLY

73. KÖTET

3. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

BUDAPEST SZESZESITALFOGYASZTÁSA

ÍRTA

DR. BUZIÁSSY KÁROLY

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Nóv-ékeapló
1935 2208

Bevezetés.

A társadalmi élet különféle megnyilvánulásai között jelentős szerepet játszik a szórakozás kérdése is. A szórakozás ép oly fontos életszükséglet, mint akár a táplálkozás vagy bármely más fizikai vagy lelki hiányérzetet kielégítő kíváncsi. Közismert tény, hogy akár fizikai, akár pedig szellemi munkakifejtés következtében fáradt el az emberi szervezet, egyaránt kívánja, ha csak bizonyos időre is, a mindennapi élet küzdelmeiből való kikapcsolódást. A testileg vagy szellemileg fáradt ember tehát egyaránt vágyódik a fel-frissülésre. Mindkét kategóriába sorozott egyéneknél fellép a hiányérzet a szórakozás után, de a kielégülés módjait tekintve mégis számos különbséggel.

Társadalmi életünk legtöbb megnyilvánulása annyira át van itatva alkoholos vonatkozásokkal, hogy a szórakozási lehetőségeket úgyszólván el sem képzelhetjük a szeszesitalfogyasztás teljes kikapcsolásával. Nemcsak a családi élet, de a nyilvános társadalmi szereplés is annyira összefügg az alkoholélvezetekkel, alig van annak egyetlen változata, melyből az italozás hiányozna. A mai társadalom embere nemcsak rendes étkezése közben fogyasztja el a már megszokott szeszesital kvantumát, hanem iszik minden alkalommal, amikor a lépten-nyomon kínálkozó lehetőség erre ürügyet szolgáltat. Ha fázik, iszik, hogy felmelegedjék; ha melege van, hogy lehűtse magát; ha bánata van úgy »sírva vigad a magyar«; ha öröm éri az embert, akkor meg épen azért. Szeszesital kerül az asztalra a családi élet minden eseményénél: házasságkötésnél épúgy, mint a születésnél, sőt még — különösen a vidéken — gyászeset alkalmával is. Nincs rokoni vagy baráti összejövetel, ahol szerepet ne játszanék a szeszesitaloknak gyakran mértéktelennek egyáltalán nem mondható élvezete. Hivatalos összejövetelek, bankettek ugyancsak az italozás jegyében zajlanak le s köztudomású, hogy a vidéki atyafiak még üzleti ügyeiket sem tudják lebonyolítani áldomás nélkül.

Utalnunk kell azonban arra a szomorú körülményre, hogy a mulatozások, italozások nincsenek mindenkor arányban a társadalom egyes tagjainak kereseti viszonyaival, józanságával s a családfő vagy más kenyérkereső mértéktelen költekezése, kicsapongása sokszor bizony hozzátartó-

zóinak egzisztenciális érdekeibe ütközik, viszont a nyomor, az erkölcsi lezüllés, a kriminalitás már könnyen kapcsolódnak egymáshoz.

Adott terület vagy másképpen meghatározott tárgykör alkoholkérdésének vizsgálata a fentebb mondottakat tekintve nem szorítkozhatik tehát csupán az elfogyasztott szeszesitalok mennyiségbeli vagy minőségbeli adataira. Nem elég ha az alkoholfogyasztás vizsgálata a népességre csak általánosságban terjeszkedik ki és a társadalom összetételére jellemző sajátosságokra, melyek a szeszesitalfogyasztás szempontjából is minden bizonnyal kiütöző különbséget mutatnak, figyelmet nem fordít. S ha már ismeretes előttünk, hogy a népesség szokása, hajlama, anyagi képessége mily áldozatokat hozott alkoholélvezetének kielégítése céljából, keresni kell még annak lehetőségét is, hogy rámutassunk azokra az ártalmakra, amelyek kivétel nélkül mind, közvetlenül vagy közvetve az alkohol mohó élvezetével vannak összefüggésben.

Jelen tanulmányunkat, mely Budapest székesfőváros társadalma szeszesitalfogyasztásának kérdését öleli fel, iparkodunk a fentiek szemmel-tartásával felépíteni. Az első fejezetben a rendelkezésünkre álló hivatalos adatok segítségével törekedtünk megvilágítani a főváros alkoholfogyasztásának méreteit. Az adatokat egyrészt a székesfővárosi adóügyi igazgatás által szolgáltatott fogyasztási adóstatistikából merítettük, de ezek mellett tekintettel voltunk mindazokra az adatokra is, — és pedig akár a főváros területére vonatkoznak, akár pedig országos, illetve nemzetközi összehasonlításokat tettek lehetővé, — amelyek segítségével a különféle szeszesitalok termelésének és fogyasztásának alakulására vethetünk világot. A második fejezet célja az alkohol kérdésének társadalmi kategóriák szerint való vizsgálata. E munkakörünkben átfogó és Budapest valamennyi társadalmára kiterjedő anyag hiányában nem járhattunk el olyan eredménnyel, mint aminőt e kérdés fontossága valóban megérdemelne, de a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal néhány szociális kutatása, továbbá a polgári és munkásháztartási számadások feldolgozási eredményei mégis értékes anyaggal gazdagították tanulmányunkat. Befejezésül rövid átnézetet adunk az alkoholizmus okozta ártalmakról, melyek fővárosunk társadalmának egészségi állapotára, morálitására és kriminalitására egyaránt káros befolyást gyakorolnak.

Szeszesitalfogyasztás általában.

Budapest szeszesitalfogyasztásának alakulására vonatkozólag a Székes-fővárosi Statisztikai Hivatal kiadványaiban fővárosunk egyesítésének idejéig visszamenőleg találunk adatokat. Ennek folytán 1. számú táblázatunkban 1874-től kezdve bemutatjuk a fogyasztásra került szeszesitalok mennyiségét, illetve a főváros lakossága fejenkinti fogyasztásának alakulását.

A nélkül, hogy e táblázat adataihoz részletesebb kommentárt fűzni óhajtanánk, megállapíthatjuk, hogy a szeszfogyasztás emelkedése nem tartott lépést a főváros lakosságának gyarapodásával. Kitűnik, hogy a 80-as évek derekától kezdve a fejenkinti szeszesitalfogyasztás — nyilván a fillokszéra és peronoszpóra pusztítása következtében — fokozatosan visszaesik s csak e század elején kezdett ismét fellendülni, de már közel sem a 70-es évek arányaiban.

Az 1. számú táblázat az 1912. év adataival zárul s így felelet nélkül hagyja ép a minket legközvetlenebbül érdeklő utolsó két évtized szeszesitalfogyasztásának kérdését. Sajnos, e több mint két évtizedes periódusnak csak néhány utolsó esztendejéről rendelkezünk megbízható adatokkal s a Fővárosi Statisztikai Hivatal jelenlegi vezetőjének az érdeme, hogy oly hosszú kényszerű szünet után a szeszesitalfogyasztásra vonatkozó adatszolgáltatást újból megindította s annak eredményeit hivatalának évkönyvében rendszeresen nyilvánosságra is hozza.

Hogy Budapest lakosságának a szóbanlevő periódus alatti szeszfogyasztására vonatkozólag teljesen tájékozatlanok ne maradjunk, tanulmányunkat akként építjük fel, hogy a fővárosra vonatkozó utolsó néhány év adatainak vizsgálatát megelőzőleg közreadjuk az épen szóban levő kérdésnek országos érvényű adatait is. Így legalább Magyarország népessége alkoholfogyasztásának kérdését fővárosunk lakosságának szeszesitalfogyasztásával parallel szemlélhetjük.

1. tábla. Szeszesitalok fogyasztása Budapesten. — 1874—1912.¹⁾

Év	Fogyasztott szeszesitalok								Fejenként liter
	Borosz, pálinka	Rum	Likőr	Sör	Bor, úrmós	Bormut	Gyümölcs- bor	Összesen	
	hektoliter								
1874	47.999	—	119	130.254	211.327	4.693	—	394.392	132·7
1875	43.644	—	411	132.007	228.109	9.243	—	413.414	135·0
1876	42.485	—	321	114.877	263.433	8.691	—	429.807	138·7
1877	39.302	—	174	93.065	227.462	9.529	—	369.532	116·8
1878	42.217	—	180	92.745	225.815	21.594	—	382.551	113·1
1879	45.932	—	157	94.201	285.051	13.522	—	438.863	124·1
1880	43.945	—	140	96.676	278.550	4.194	—	423.505	116·8
1881	53.781	—	177	96.734	290.563	7.205	—	448.460	118·8
1882	57.062	—	224	105.041	283.362	6.732	—	452.421	115·8
1883	62.489	—	235	123.111	304.045	7.646	—	497.526	123·2
1884	71.762	—	268	148.005	313.228	9.719	—	542.982	130·1
1885	69.704	—	319	165.800	323.350	11.823	—	570.996	132·7
1886	69.706	—	325	145.948	340.166	9.251	—	565.396	127·4
1887	70.687	—	381	132.973	356.828	8.313	—	569.182	124·6
1888	64.875	—	352	111.452	373.247	9.400	—	559.326	127·5
1889	53.056	—	228	111.062	383.052	9.236	—	556.634	115·9
1890	50.164	—	276	110.924	351.469	6.183	—	519.016	105·2
1891	58.072	—	363	134.825	287.287	839	—	481.386	94·5
1892	63.454	—	564	222.117	225.080	735	—	511.950	98·2
1893	41.553	—	595	245.565	235.690	1.750	—	525.153	97·3
1894	54.963	—	669	273.822	241.093	6.650	—	577.197	104·4
1895	26.622	—	—	282.998	256.969	4.777	—	571.366	101·4
1896	53.086	—	—	325.078	260.925	8.673	7.110	654.872	107·7
1897	51.818	—	—	275.824	227.797	7.882	43	563.364	89·5
1898	50.400	—	—	284.728	229.290	10.503	50	574.971	88·7
1899	54.033	—	—	274.910	221.755	10.963	38	561.699	80·6
1900	60.122	—	—	312.217	247.631	10.208	86	630.264	87·6
1901	88.045	—	—	292.909	259.293	15.821	142	656.210	88·8
1902	20.842	3.212	657	266.937	254.291	18.984	85	565.008	75·4
1903	24.034	1.223	784	302.238	265.383	16.731	78	610.471	77·2
1904	26.744	708	790	326.256	278.935	21.741	80	655.254	80·6
1905	21.984	575	782	331.222	294.821	22.467	101	671.952	86·0
1906	23.950	570	939	352.903	316.860	21.519	78	716.819	90·5
1907	27.981	699	1.158	405.834	305.065	19.665	—	760.402	94·8
1908	26.590	616	1.153	419.012	285.747	36.480	91	769.689	92·6
1909	25.310	565	1.066	430.562	355.438	21.728	97	834.766	98·1
1910	22.354	560	1.092	474.571	369.374	14.693	179	882.823	101·4
1911	22.911	468	1.111	600.900	330.589	25.494	238	981.711	110·1
1912	26.906	812	1.271	547.940	320.787	16.441	165	914.322	100·0

¹⁾ Lásd : dr. Thirring Gusztáv : Budapest félszázados fejlődése 1873—1923. Statisztikai Közlemények. 53. kötet. Budapest, 1925. 183. oldal.

a) Pálinkafogyasztás.

Történelmi adatokból ismeretes előttünk, hogy az ókori népek élvezeti ital gyanánt egyedül a bort fogyasztották. A szeszt, a ma pálinka néven ismeretes ital őseit csak a VIII. században kezdték előállítani és pedig borból, s azt borszesznek, spiritus vini-nek nevezték.¹⁾

A honfoglalás idejében őseink itala épúgy mint a germánoké és azoké a népeké, melyek országában nem folyt rendszeres szőlőművelés, a sör volt. A szőlőtermelés akkor vette kezdetét, amikor a középkori népek etnográfiai elhelyezkedése állandósult. Majd a XIII. század elején hazánkba is behozták Flandriából a sörfőzést. A pálinka élvezetének elterjedése kiváltképpen az ország északi részében a XVI. században vette kezdetét, amikor még a városi polgárság élénk harcot folytatott az alkoholfogyasztás e fajtája ellen. Majd e narkotikumnak mindjobban sikerült lábát megvetnie és a XVII. század végén a történelmi adatok azt tanúsítják, hogy már a Felvidékről a pálinka-élvezete mindjobban lehúzódott az ország délibb fekvésű területeire is.²⁾

A pálinkát különféle mezőgazdasági terményekből és gyümölcsből készítik, a cukornád nem jegecesedő cukrából állítják elő a rumot, de előállítanak még pálinkát borból (konyak), továbbá szeszből szagos aetheres olajok és cukor hozzáadásával (likőrök).

Magyarországon főleg burgonyából, tengeriből és cukorrépából készítenek szeszt (ipari szesz), míg a gyümölcspálinkát (szilvórium, törköly, borpárlat) túlnyomórészt kisüstön gyümölcsökből égetik.

Az élvezeti célra szolgáló alkoholt (aethylalcohol) a gyárak olyképen állítják elő, hogy a növényekben levő keményítőt diastase hozzáadásával maltosévá alakítják, ami élesztőgombák behatására alkoholra és szénsavra bomlik ($C_6H_{12}O_6 = 2C_2H_5OH + 2CO_2$).³⁾

Mivel tanulmányunk tárgykörébe csupán csak az emberi élvezetre használt szeszmenyiségekre vonatkozó adatok illeszthetők be, az alábbi 2. számú táblázatunkat is a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján az épen mondottak figyelembevételével állítottuk össze.

A világháborút megelőző évötöd átlagában Nagy-Magyarországnak emberi élvezetre szánt szesztermelése meghaladta az egymillió hektolitert. A háború alatt az évenkénti átlagos termelés már 684 ezer hektoliterre esett vissza s további mondhatnók fokozatos apadás után az utolsó évötöd átlaga már a 189 ezer hektolitert sem érte el.

¹⁾ Lásd: dr. Tóth Imre: Alkoholizmus a társadalomban. Selmecbánya, 1900. 5. oldal.

²⁾ Lásd: dr. Bevilacqua Borsody Béla: A magyar sörfőzés története. Budapest, 1931. 1. kötet. 280. oldal.

³⁾ Lásd: dr. Doros Gábor és dr. Melly József: A nemi betegségek kérdése Budapesten. Statisztikai Közlemények. Budapest. 1930. 198. oldal.

2. tábla. Magyarország szeszfogyasztása. — 1908/1909—1932/1933.¹⁾

Termelési év	Mennyiség hektoliterekben (100%-os)				
	Termelés	Behozatal	Kivitel	Behozatali (–) vagy kiviteli (+) többlet	Bel-fogyasztásra maradt
1908/1909 — 1912/1913 átlag ..	1,024.839	43.726	63.803	+ 20.077	1,004.762
1913/1914 — 1917/1918 « ..	683.894	12.594	62.936	+ 50.342	633.552
1920/1921 — 1922/1923 « ..	166.863	215	48.066	+ 47.851	119.012
1923/1924 — 1927/1928 « ..	251.082	210	104.554	+ 104.344	146.738
1928/1929	300.604	136	114.271	+ 114.135	186.469
1929/1930	285.498	120	86.932	+ 86.812	198.686
1930/1931	160.735	74	72.297	+ 72.223	88.512
1931/1932	73.915	40	33.535	+ 33.495	40.420
1932/1933	123.380	42	52.710	+ 52.668	70.712
1928/1929 — 1932/1933 átlag ..	188.826	82	71.949	+ 71.867	116.960

Az ország közismerten jelentős pálinkafogyasztó népességének elvesztése következtében azonban nemcsak a termelés nagymérvű visszaeséséről adnak számot adataink, mivel a békeévek átlagában még 43 ezer hektolitert meghaladó szeszbehozatalunk a háború után egészen jelentéktelenné törpült.

A fogyasztásra került szeszmennyiségek részletes vizsgálatára alább még visszatérünk, e helyütt csak annyit jegyzünk meg, hogy az ország összlakossága évenként mintegy 70—80 ezer hektoliter élvezeti célokra alkalmas szeszt fogyaszt el. E mellett megemlíthetjük, hogy denaturált szesz céljára évenként mintegy 40—50 ezer hektoliter, ecet gyártására 21 ezer hektoliter, s egyéb ipari célokra körülbelül 4 ezer hektoliter szesz fordítatik.²⁾

A székesfővárosi szeszgyárak termelésének alakulását szemléltető adataink — bár azok nem csupán az élvezeti célokra előállított szeszmennyiségeket mutatják — ugyancsak arról adnak számot, hogy országunk területi veszteségei következtében szesziparunk sokat veszített jelentőségéből. Kétszertelenül ugyanis, hogy az utolsó tíz esztendő szesztermelési átlaga alig harmadát teszi annak a mennyiségnek, amelyet Nagy-Magyarország fővárosa állított elő. E körülmény azonban korántsem jelenti azt, hogy a pálinkafogyasztás is ily mértékben csökkent volna — bár, miként alább látni fogjuk, jelentős esést mutat a pálinkafogyasztás fejenkénti átlaga is — hanem a mellett bizonyít, hogy a kifejezetten pálinkafogyasztó nemzetiségek lakta területek elcsatolásán kívül, a kiviteli lehetőségek is lényegesen csökkentek.

¹⁾ Az emberi élvezetre szánt szeszfogyasztás a konyak, likőr, rum és másféle pálinka betudásával együtt. A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

²⁾ Lásd: *Fellner Pál*: Szeszipar. — Közgazdasági enciklopédia. Budapest, IV. kötet, 740—744. oldalhasáb.

**3. tábla. A székesfővárosi szeszgyárak termelésének alakulása évtődönként.
1908/1909—1932/1933.**

Termelési év	Fogyasztási adó alá eső szesz- főzdék		Termelési adó alá eső közp. szesz- főzdék		Termelési adó alá eső egyéb szesz- főzdék	
	száma	termelése (hektoliter- fok)	száma	termelése (hektoliter- fok)	száma	termelése (hektoliter- fok)
1908/1909 — 1912/1913 átlag...	.	12,788.446	.	10.538	.	—
1913/1914 — 1917/1918 « ...	.	6,216.769	.	16.527	.	21.105
1918/1919 — 1922/1923 « ...	.	2,154.109	.	15.100	.	17.537
1923/1924 — 1927/1928 « ...	.	4,118.635	.	22.466	.	38.570
1928/1929	2	4,523.302	2	8.532	5	139.587
1929/1930	2	5,756.665	1	1.137	5	174.969
1930/1931	2	4,523.444	2	9.147	8	406.963
1931/1932	2	3,289.752	2	9.460	8	304.484
1932/1933	2	3,289.737	2	770	8	64.128
1928/1929 — 1932/1933 átlag...	.	4,276.580	.	5.809	.	218.026

4. tábla. A főváros lakosságának emberi élvezetre szánt szeszfogyasztása a likőr- és borseprőfogyasztással együtt. — 1930—1933.

Megnevezés	Szesz hektoliterfok	Likőr	Borseprő
		liter	
<i>Fogyasztott mennyiség.</i>			
1930	1,616.244	332.228	33.957
1931	1,575.562	307.263	55.086
1932	1,314.946	186.951	84.200
1933	1,594.471	246.874	55.860
<i>Növekedés (+), ill. fogyás (—)</i>			
<i>a) Abszolút számban.</i>			
1930—1931	— 40.682	— 24.965	+ 21.129
1931—1932	— 260.616	— 120.312	+ 29.114
1932—1933	+ 279.525	+ 59.923	— 28.340
<i>b) Százalékban.</i>			
1930—1931	— 2.52	— 7.51	+ 62.22
1931—1932	— 16.54	— 39.16	+ 52.85
1932—1933	+ 21.26	+ 32.05	— 50.73

A fogyasztási adókimutatások hivatalos adatai szerint¹⁾ a főváros területén évenként mintegy 1 millió 600 ezer hektoliterfok emberi élvezetre szánt szesz kerül fogyasztásra. Annak dacára, hogy az épen mondottakkal

¹⁾ Lásd: dr. Illyefalvi I. Lajos: Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyveinek XIX—XXII. évfolyamait. Budapest, 1931—1934.

szemben az 1932. év szeszfogyasztása csak 1 millió 315 ezer hektoliterfokot tett ki, mégis azt mondhatjuk, hogy az utolsó négy esztendő pálinkafogyasztása egyenletes képet mutat. Ezzel szemben kitűnik, hogy a likőrré feldolgozott alkoholos italok fogyasztott mennyiségében már megállapítható a visszaesés állandósulása, noha az 1933-as esztendő likőrfogyasztása felülmúlja az előző évit, de viszont több mint 85 ezer literrel kevesebb az 1930. évben elfogyasztott kvantumnál. Feltűnő, hogy a megadóztatott borseprő mennyisége épen az 1932. évben a legjelentősebb (84 ezer liter), míg a megelőző, illetve utána következő esztendőekben csak 55 ezer liter borseprő került elfogyasztásra a székesfőváros területén.

b) Borfogyasztás.

Magyarország bortermelésének nyomait már a római idők történetében is felfedezhetjük. Élénkebb bortermelés azonban csak a középkori olasz-flandriai behatások nyomán indult meg hazánkban olyannyira, hogy a török hódoltság idejében már fejlett szőlőkultúrája van hazánkknak.

A főváros szőlőművelésének multjára vonatkozólag dr. Bodor Antal¹⁾ munkájában érdekes adatokat találunk. Már a XIII. század végéről fennmaradt oklevelek tanuskodnak a budai és óbudai szőlőbirtokok létezéséről. A szőlőtermelés meghonosítója, miként országunk északi területén, úgy a főváros balparti hegyvidékén is a városi polgárság volt. Kedvező éghajlati és talajviszonyok mellett a budai polgárság szőlőművelését az Árpádházi királyok által adott kiváltságok is előmozdították.

A budai hegyek szőlőtermelésében jelentős korszak nyílt Mátyás király uralkodása alatt, akinek mindenre kiterjedő gondoskodása a budai hegyvidéken elterjedt szőlőfajtáknak burgundiai és champagne-i fajtákra való nemesítésére is kiterjedt. Ezenkívül behozatali tilalom, tizedfizetés alóli mentesség és jobbágy-telepítések mozdították elő a nagy király idejében Buda szőlőtermelését.

A török hódoltság idejében Buda egykor virágzó szőlőművelése úgyszólván teljesen kipusztult és ezekben az időkben a Felvidék és Erdély szőlőtelepei vették át a vezérszerepet.

Buda visszavételének idejében a pesti oldalon szőlőtelepek nem voltak és az 1720. évi összeírás idejében a pesti polgárok szőlőbirtokai vagy városuk határában, vagy pedig a budai hegyvidéken terültek el. Ugyanezen időben Buda szőlőművelése már ismét virágzott, ahol rác telepesek délvidéki szőlőfajták ültetésével sikeresen pótolták a török megszállás okozta károkat.

¹⁾ Lásd : dr. Bodor Antal : Budapest mezőgazdasága. Statisztikai Közlemények. 65. kötet, 2. szám. Budapest, 35—50. oldal.

Az 1720. évi összeírás idejében Buda városa, mintegy 35 ezer kapás szőlőt mutatott ki s a legjobb bortermelő telepek a Sashegy, Svábhegy, Szent József- és Fehérvári-hegyek lankáin feküdtek. Ugyanezen időben Óbuda mezővárosban 1023 kapás szőlőt írtak össze, s Pest városának területén az 1720. évi összeírás 1090 kapás szőlőt talált, ami valószínűleg a mai Kőbánya területén feküdt. A XVIII. század derekán a pesti polgároknak saját határukbán 967 negyed és idegen határokbán mintegy 750 katasztrális holdat kitevő szőlőbirtokuk volt.

Mária Terézia királynő vámpolitikája miatt Buda bortermelése sokat szenvedett. Ezenkívül súlyosan érezte hatását Buda borexportjára az a körülmény is, hogy a porosz háború következtében elvesztette ottani piacait, Lengyelország felé irányuló forgalmának pedig a galíciai osztrák határ vetett gátat. Az 1800-as évek körül Pest város vezetősége mintegy 300 ezer nyégyszöglet kitevő s a Városligeti-fasor körül fekvő homokpusztát adott át a polgárságnak szőlő- és gyümölcstermelés céljából.

A XIX. század elején a budai hegyvidéken körülbelül 3800 katasztrális hold szőlő állott művelés alatt, amely terület a század közepére meghaladta a 4000 katasztrális holdat és ebben az időben a szőlősgazdák úgy a vörös, mint a fehér borfajtákat egyaránt termelték.

A pesti polgárok szőlőtermelésüket a XIX. század elején főként Kőbányán és a város körüli homokpusztán telepített szőlőtelepeiken folytatták.

E rövid történeti visszapillantás után a borfogyasztás kérdésének vizsgálatát ismét az országos adatokkal kezdjük.

5. tábla. Magyarország borfogyasztása. — 1908/1909—1932/1933.

Termelési év	Mennyiség hektoliterekben				
	Termelés	Behozatal	Kivitel	Behozatali (–) vagy kiviteli (+) többlet	Bel- fogyasztásra maradt
1908/1909 — 1912/1913 átlag ..	4,656.743	273.944	1,038.744	+ 764.800	3,891.943
1913/1914 — 1917/1918 « ..	3,652.644	191.366	1,166.155	+ 974.789	2,677.855
1920/1921 — 1922/1923 « ..	3,162.676	244	515.785	+ 515.541	2,647.135
1923/1924 — 1927/1928 « ..	2,261.531	1.882	54.483	+ 52.601	2,208.930
1928/1929	2,774.555	1.050	203.914	+ 202.864	2,571.691
1929/1930	2,240.642	818	252.471	+ 251.653	1,988.989
1930/1931	3,619.450	597	269.642	+ 269.045	3,350.405
1931/1932	3,509.765	149	173.862	+ 173.713	3,336.052
1932/1933	3,200.870	188	190.176	+ 189.988	3,010.882
1928/1929 — 1932/1933 átlag ..	3,069.057	560	218.013	+ 217.453	2,851.604

Az 5. számú tábla adatainak felületesszemlélete alapján is felötlík a magyar bortermelés súlyos helyzete. Már területi veszteségeink következtében is jelentősen csökkent hazánk bortermése. Az elcsatolt országrészekkel hazánk szőlőterületének 30%-a került idegen impérium alá s ezzel szemben éppen értékesebb hegyi szőlőtelepeinknek 50%-át az utódállamok kapták.¹⁾ A világháborút megelőző utolsó öt esztendő évi átlagában az ország szőlőgazdaságai 4 millió 657 ezer hektoliter bort termeltek, míg az utolsó évek átlagos terméshozama alig haladta meg a 3 millió hektolitert. De kiváltképen súlyossá teszi szőlősgazdáink helyzetét a magyar bor értékesítésének nehéz volta. A világháborút megelőző öt esztendőben évenként kerek számban 1 millió 39 ezer hektoliter bor került külföldön értékesítésre, mely mennyiség fokozatos csökkenés után az utolsó évek átlagában már 218 ezer hektoliterre zsugorodott. Mily szomorú e két adat egymás mellett! *Jelenti a szomszédos államok elzárkózó vámpolitikáját, a többi bortermelő államok sikeres konkurenciáját, de talán elsősorban Európa általános elszegényedését.* E mellett utalunk kell azokra a jelentős veszteségekre is, amelyek borexportunk letörése következtében az ország külkereskedelmi mérlegét kedvezőtlenül befolyásolják s amelyek a belföldi piac egyhangúsága miatt bortermelő népességünket sújtják.

Kétségtelen, hogy az utóbbi évek folyamán borkivitelünk tekintetében bizonyos javulás mutatkozik s külkereskedelmi politikáknak sikerült újabb piacokra szert tenni Franciaország és Svájc vásárlásai révén. A kérdés azonban még korántsem mondható rendezettnak, mert hisz adataink egybevetése alapján kitűnik, hogy *az utolsó öt esztendő termésátlagának csak mintegy 7%-a került exportra.*

Fentebb már érintettük, hogy Budapest lakosságának főként a jobbparton évszázadokon keresztül a szőlőművelés volt a főfoglalkozása. Mielőtt tehát a főváros lakosságának borfogyasztását ismertetnők, 6. számú táblázatunk adatai révén szemléltetni kívánjuk Budapest szőlőművelésének alakulását.

Ez a táblázatunk a testvérvárosok egyesülése óta tárja elénk a főváros szőlőtermelésének eredményeit. Felületes szemlélődés alapján is megállapítható, hogy feltűnő különbségek jellemzik a főváros szüreteredményeit. Felötlík, hogy legkiválóbb eredménnyel az 1878. év zárult 140, és félezer hektoliterrel, míg az 1875-ös év bortermése jóval alatta maradt a 10 ezer hektoliternek, noha e két évben kimutatott szőlőterület között közel sincs ily számottevő különbség. A 80-as évek elején mutatkozó kitűnő szüreteredmények után fellépő fliksozséra és peronoszpóra pusztításai következtében katasztrófális helyzetbe kerültek fővárosunk szőlőtelepei s alig tíz esztendő leforgása alatt az 1893. évben Budapest összes bortermése 818 hektoliterre

¹⁾ Lásd : dr. Sibelka-Perleberg Artúr : A magyar bor és a világpiac. Magyar Statisztikai Szemle, X. évf. 6. szám. 1932.

esett vissza. Ez évben a budapesti szőlősgazdák katasztrális holdankint átlagosan még másfél hektoliter bort sem szüreteltek.

Kerületek szerint vizsgálva a fillokszéra pusztításait, kitűnik, hogy a II. kerületi szőlők sínylették meg leginkább ez ártalmat, hisz adataink tanúsága alapján 1892. évben már csak mindössze 6 hektoliter bor termett s két év múlva a kerület összes szőlőterülete csupán 14 katasztrális holdat tett ki. Számottevő telepítés a II. kerületben azóta nem volt s legújabb időben is mindössze 4 katasztrális holdon folyik szőlőtermelés.

Az óbudai szőlők pusztulása nem volt oly rohamos, mint a másik két budai kerületben, sőt az 1886. évben a főváros egész bortermésének felét a III. kerületben szüretelték, bár szőlőterülete ezidőtájt körülbelül egynegyed-részt tette Budapest egész szőlőterületének.

Az I. kerületi szőlőtelepek fillokszéra kárát mi sem szemlélteti beszédesebben, mint az a körülmény, hogy az 1882. évben a főváros szőlőterületének több mint a fele, azaz 3300 katasztrális hold az I. kerületben műveltetett s ezzel szemben az 1894. évben e városrészben csupán 210 katasztrális hold szőlőterületről adnak számot adataink, ami viszont a pusztulás folytán alaposan megcsappant fővárosi szőlőtelepeknek még egyharmadát sem tette.

A kőbányai termelés hanyatlása már a fillokszéra pusztításainak felélése előtt megkezdődött s az újabb területeknek lakóházakkal s gyártelepekkel való beépítése nyilván a szőlőtermelés rovására írható.¹⁾

A fillokszéra ártalom leküzdése után újabb szőlőtelepek létesültek a főváros területén, de már közel sem a mult méreteiben. Majd a főváros népességének rohamos gyarapodása folytán mindjobban tért hódít a lakosságnak a perifériákra való kitelepülése. Kedvezőtlenül befolyásolta továbbá Budapest szőlőművelését az a körülmény is, hogy az alacsony borárak és a magas termelési költségek mellett a főváros szőlőbirtokosai nem találták meg vállalkozásaik rentabilitását s vagy a jobban kifizetődő gyümölcstermelésre tértek át, vagy pedig kihasználták a magas telekárak konjunktúráját.

A főváros lakosságának az utóbbi négy évre vonatkozó borfogyasztási adataiból (l. a 7. számú táblát) — amelyeket ugyancsak a fogyasztási adókimutatásokból merítettünk — kétségtelenül megállapítható a borfogyasztás emelkedő irányzata. Az utolsó két esztendő adatait azonban óvatosan kell kezelnünk, mivel az 1932. év fogyasztásának az előző esztendő adataihoz viszonyított csökkenése s az 1933. évben kimutatott bormennyiségnek pedig a mult évhez képest megnyilvánuló, szinte ugrásszerű kiemelkedése szorosan összefügg a borfogyasztási adónak 1933. évi január hó 1-én bekövetkezett 50%-os csökkentésével.²⁾

¹⁾ Lásd: dr. Bodor Antal i. m. 49. oldal.

²⁾ Lásd az 1923: XXXIII. t.-c. 3. §-ában foglalt felhatalmazás alapján kiadott 2100/1932. P. M. sz. körrendeletet.

6. tábla. A főváros szőlőterülete és bortermése. — 1874—1933.¹⁾

Év	I.			II.			III.			X.			Budapest		
	k e r ü l e t														
	terület (kat. hold)	bortermés		terület (kat. hold)	bortermés		terület (kat. hold)	bortermés		terület (kat. hold)	bortermés		terület (kat. hold)	bortermés	
		összesen	kat. holdan- kint		összesen	kat. holdan- kint		összesen	kat. holdan- kint		összesen	kat. holdan- kint			
hektoliter		hektoliter		hektoliter		hektoliter		hektoliter							
1874	6.157		9.360		15.365		1.472		5.166	32.354	6-26				
1875	1.383		995		5.282		1.698		5.166	9.358	1-81				
1876	6.342		4.099		19.932		2.430		5.166	32.803	6-35				
1877	23.973		14.690		28.514		1.800		5.166	68.977	13-35				
1878	47.780		31.564		57.448		3.622		6.306	140.414	22-27				
1879	59.331		12.830		55.938		2.160		6.306	130.259	20-66				
1880	21.805		8.472		17.684		540		6.306	48.501	7-69				
1881	40.048		14.543		23.242		1.476		5.912	79.309	13-41				
1882	3.300 67.279	20-39	957 8.674	9-06	1.415 23.956	16-93	240 ²⁾ —	—	5.912	99.909	16-90				
1883	66.477		20.821		29.075		576		5.912	116.949	19-78				
1884	23.742		17.501		24.174		666		5.912	66.083	11-18				
1885	26.480		21.889		27.594		540		5.912	76.503	12-94				
1886	23.373		18.905		43.049		900		5.874	86.227	14-69				
1887	7.995		6.277		12.714		360		5.338	27.346	5-12				
1888	2.749 19.900	7-24	957 7.996	8-36	1.399 5.931	4-24	181 720	3-98	5.286	34.547	6-54				
1889	9.886		4.992		1.626		1.440			17.944					
1892	424		6		69		485		560	984	1-76				
1893	266				108		444		572	818	1-43				
1894	210 864	4-11	14 18	1-29	177 1.932	10-92	263 470	17-87	664	3.284	4-95				
1895									812	4.792	5-90				
1896	391 2.101	5-37	45 165	3-67	134 2.070	15-45	283 3.682	13-01	853	8.018	9-40				
1902	863 9.086	10-53	42 545	12-98	652 18.167	27-86	205 2.246	10-96	1.762	30.044	17-05				
1903	905 4.910	5-43	40 201	5-03	650 9.852	15-16	169 970	5-74	1.764	15.933	9-03				
1904	973 7.452	7-66	66 373	5-65	667 13.634	20-44	169 2.042	12-08	1.875	23.501	12-53				
1905	798 10.046	12-59	66 589	8-92	667 13.634	20-44	123 612	4-98	1.654	24.881	15-04				
1906	864 5.361	6-20	61 196	3-21	707 7.958	11-26	189 815	4-31	1.821	14.330	7-87				
1907	864 6.572	7-61	36 234	6-50	704 10.180	14-46	127 786	6-19	1.731	17.772	10-27				
1908	848 8.486	10-01	35 345	9-86	716 20.514	28-65	128 1.572	12-28	1.727	30.917	17-90				
1912	829 7.631	9-21	31 171	5-52	627 6.897	11-00	73 450	6-16	1.560	15.149	9-71				
1927	629 4.123	6-55	7 31	4-43	113 417	3-69	47 16	0-34	796 4.587	5-76					
1928	630 4.359	6-91	5 23	4-60	106 762	7-19	37 37	1-00	778 5.181	6-65					
1929	629 6.890	10-95	5 21	4-20	104 730	7-02	7 1	0-14	745 7.642	10-26					
1930	606 6.390	10-54	5 22	4-40	99 505	5-10	7 18	2-57	717 6.935	9-67					
1931	606 7.758	12-80	4 12	3-00	94 1.136	12-09	7 11	1-57	711 8.917	12-54					
1932	615 4.598	7-48	4 18	4-50	93 1.233	13-26	6 5	0-83	718 5.854	8-15					
1933	624 6.786	10-88	4 27	6-75	82 842	10-27	5 5	1-00	715 7.660	10-71					

¹⁾ Az adatokat részint a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal évkönyveiből, részint pedig dr. Bodor Antal fentebb idézett tanulmányából merítettük. — ²⁾ A jég az egész termést elverte.

7. tábla. A főváros lakosságának borfogyasztása. — 1930—1933.

Év	Mennyiség (liter)	Növekedés (+), illetve abszolút számban	fogyás (—) százalékban
1930	31,917.225	.	.
1931	37,416.590	+ 5,499.365	+17.23
1932	34,715.090	— 2,701.500	— 7.22
1933	46,116.883	+11,401.793	+32.84

Kétségtelen ugyanis, hogy a hivatkozott rendelet nyújtotta adócsökkentés kedvezőbb borvásárlási lehetőséget biztosított a budapesti italmérőknek, akik ennek folytán az 1932. év utolsó hónapjaiban nem igen siettek kiegészíteni borkészleteiket s bevásárlásaikat a következő év elejére halasztották. Ennek nyomát megtaláljuk a fogyasztási adóbevételek havonkénti statisztikájában, amelyekben az 1932. év utolsó hónapjaiban nagymértvű visszaesést, míg az 1933. év első negyedében jelentős emelkedést észlelhetünk a többi évek hasonló periódusaiban kimutatott bormennyiségekhez képest.

Mindezek dacára a fenti adatok már önmagukban is tanuskodnak Budapest egyre emelkedő borfogyasztása mellett, amiben az alacsony borárak mellett — miként azt alább még világosabban is igazolhatjuk — jelentős szerep jut a sörfogyasztás szinte zuhanásszerű csökkenésének.

A borfogyasztás mennyiségbeli kérdésével szorosan összefügg annak ismerete is, hogy a lakosság ízlése milyen minőségű borokat részesít előnyben s istenáldotta, híres-neves bortermelő országunk mely borvidékeinek termését fogyasztja legszívesebben. Igaz ugyan, hogy e kérdés kiderítését sok más tényező is akadályozza, de úgy véljük, mégsem végeztünk hiábavaló munkát akkor, amidőn alábbi, 8. számú táblázatunkat összeállítottuk. Zavarólag hat — hogy csak néhány példát említsünk — az egyes borvidékeknek a fővárostól való különböző távolsága és az ebből folyó fuvar költségdifferenciák mellett talán elsősorban az a körülmény, hogy táblázatunkban nemcsak a Budapesten elfogyasztott, hanem az oda beszállított bormennyiségek vannak kimutatva s ezekben is bennfoglaltatnak az egyelőre adómentes raktárakban tárolt kvantumok. Ugyancsak nem állott módunkban levonásba helyezni azokat a szállítmányokat sem, amelyeket feladójuk csak átmenetileg irányított a fővárosba. Mindezekkel szemben tényként megállapítható, hogy az 1933. év folyamán Budapestre szállított 56.7 millió liter borból 46.1 millió litert mégis csak fővárosunk lakossága fogyasztott el.

A fővárosba szállított bormennyiség zöme, 56.31%-a az Alföldi borvidék pincéiből került a budapesti fogyasztók elé. E túlnyomórészt könnyű homoki borok viszonylag csekély szállítási költséggel terhelve nyilván a szegényebb néposztálybeliek gondúzását szolgálták. Második helyre, közel egyező részesedéssel a Pest-nógrádi (10.58 %) és Gyöngyös-visontai (10.78%) borvidékek szállítmányai kerültek.

8. tábla. A székesfőváros területére vasúton, hajón és kocsin (autón) beszállított bormennyiség borvidékek ¹⁾ szerint. — 1933.

Borvidék	Átlagos évenkénti bortermés az 1931—1933. évben *)	A fővárosba beszállított bormennyiség *)		
		összesen	százalékos megoszlása	az 1931—1933. évek átlagos évi termésének százalékában
I. Soproni	53.276	980	0.17	1.84
II. Neszmélyi	175.881	7.917	1.40	4.50
III. Buda-sashegyi	26.576	4) 22.147	3.90	83.33
IV. Móri	52.325	4.288	0.76	8.19
V. Somlói	7.978	412	0.07	5.16
VI. Badacsonyi	102.393	12.814	2.26	12.51
VII. Balatonmelléki	157.432	5.808	1.02	3.69
VIII. Somogy-zalai	311.347	5.866	1.03	1.88
IX. Szekszárdi	228.529	29.865	5.26	13.07
X. Villány-pécsi	188.110	4.660	0.82	2.48
XI. Pest-nógrádi	212.282	60.023	10.58	28.28
XII. Gyöngyös-visontai	188.184	61.203	10.78	32.52
XIII. Egeri	65.338	13.206	2.33	20.20
XIV. Miskolc-abaúji	64.434	902	0.16	1.40
XV. Tokaj-hegyaljai	67.413	16.164	2.85	23.98
XVI. Alföldi	1,154.882	5) 319.528	56.31	27.67
XVII. Nyírségi	105.527	1.545	0.27	1.46
Együtt	3,161.907	567.328	99.97	17.94
Külföld		6) 147	0.03	
Összesen	3,161.907	567.475	100.00	

¹⁾ A bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabályozásáról és a borhamisítás tilalmazásáról szóló 1924. IX. tc. végrehajtása iránt kiadott 62.000/1924. sz. földművelésügyi miniszeri rendelet 25. §-a szerint a borvidékek beosztása a következő: I. Soproni borvidék: Sopron, Moson és Vas vm., kivéve az utóbbitól a sági hegyet (Alsóság községet). — II. Neszmélyi borvidék: Esztergom, Komárom, Győr, Fejér és Veszprém vm., kivéve Komárom vm.-ből Császár, Fejér vm.-ből Bakonysárkány, Bodajk, Csákerény, Csákokő, Mór, Nagyveleg, Pusztavám és Söréd községeket és Veszprém vm.-ből az enyingi, a devecseri és a veszprémi járásek területét. — III. Buda-sashegyi borvidék: Budapest székesfőváros és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. dunajbóparti részei. — IV. Móri borvidék: Fejér vm.-ből Bakonysárkány, Bodajk, Csákerény, Csákokő, Mór, Nagyveleg, Pusztavám és Söréd községek, Komárom vm.-ből Császár község. — V. Somlói borvidék: Veszprém vm.-ből Doba, Somlójenő, Somlószőlős és Somlóvásárhely községek, Vas vm.-ből a sági hegy (Alsóság község). — VI. Badacsonyi borvidék: Zala vm. tapolcai és balatonfüredi járásai, továbbá Balatongyörök, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás és Keszthely s Veszprém vm.-ből Balatonalmádi és Vörösbény községek. — VII. Balatonmelléki borvidék: Zala vm. keszthelyi járása, — kivéve Balatongyörök, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás és Keszthely községeket, továbbá a sümegi és zalaszentgróti járásek, Veszprém vm.-nek veszprémi járása, kivéve Balatonalmádi és Vörösbény községeket, valamint az enyingi és devecseri járásek és Somogy vm. lengyeltői, marcali és tabi járásai. — VIII. Somogy-zalai borvidék: Zala vm. alsólendvai, letenyei, nagykanizsai, noval, pacsai és zalaegerszegi járásai és Somogy vm.-nek a balatonmelléki borvidékbe nem tartozó része: a barcsi, csurgói, igáli, kaposvári, nagyatádi és szigetvári járásek. — IX. Szekszárdi borvidék: Tolna vm. — X. Villány-pécsi borvidék: Baranya vm. — XI. Pest-nógrádi borvidék: Budapest székesfőváros dunabóparti része, továbbá Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. gödöllői, aszódi, ráckevei, alsó-dabasi és monori járásai, valamint Nógrád és Hont vm. — XII. Gyöngyös-visontai borvidék: Heves vm. gyöngyösi, pétervásári és hatvani járásai. — XIII. Egeri borvidék: Heves vm. egeri járása, továbbá Borsod vm.-ből Andornak, Kistálya, Ostoros, Noszvaj, Nóváj és Szomolya községek. — XIV. Miskolc-abaúji borvidék: Borsod vm. az egeri borvidékbe tartozó hat község kivételével, továbbá Gömör és Kishont és Abaúj-Torna vm. kivéve Abaúj-Torna vm.-ből Abaújszántó község határát, végül Zemplén vm.-nek a tokaji borvidékbe nem tartozó területe. — XV. Tokaj-hegyaljai borvidék: Zemplén vm.: Bekes, Bodrogfalva, Bodrogkeresztúr, Bodrogolász, Bodrogcsanak, Erdőbénye, Erdőhorvát, Golop, Károlyfalva, Bodrogkisfalud, Legyesbénye, Mád, Mezőzombor, Monok, Olaszliszka, Ónd, Rátka, Sárospatak, Szegilong, Szerencs, Tállya, Tarcsl, Tokaj, Tolcsa, Vámosújfalú, Végardó községei és Sátoraljaújhely megyei város, Abaúj-Torna vm. Abaújszántó községe. — XVI. Alföldi borvidék: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-nek a pest-nógrádi és a buda-sashegyi borvidékbe nem tartozó része, Heves vm. hevesi és tiszafüredi járásai, továbbá Békés, Csongrád, Csanád, Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Arad, Bács-Bodrog, Torontál vm. — XVII. Nyírségi borvidék: Hajdú, Szabolcs, Bihar, Szatmár, Bereg és Ung vármegyei. — ²⁾ A musttermés borra számítottát, olyképp, hogy a musttermés mennyiségéből 10% levonatt. — ³⁾ A beszállított mennyiségnél 1 q bruttó súlyú hordóbor 84 liternek vétetett. — ⁴⁾ A főváros területén szüretelt 8505 hl mustnak megfelelő bormennyiség hozzászámításával. — ⁵⁾ A főváros területén szüretelt 6 hl mustnak megfelelő bormennyiség hozzászámításával. — ⁶⁾ A beszállított palackbórnál 1 q bruttó súly 42 liternek vétetett.

Sokkal érdekesebbek azok a viszonyszámok, amelyek a fővárosba beszállított bormennyiséget az ország 1931—33. évi átlagos évi termésének hányadában fejezi ki. Ily módon kitűnik, hogy a mennyiségileg jelentéktelen helyen álló Buda-sashegyi borvidék — mely termésének több mint egy harmadát a főváros területén szüreteli — borkészletét túlnyomórészt (83·33%) Budapestnek adja. A Gyöngyös-visontai borvidék termésének közel egyharmadát (32·52%) a főváros lakosai fogyasztják el, sőt a mennyiségileg kimagaslóan első helyen álló Alföldi borvidéknek ideszállított termés hányadát (27·67%) még a Pest-nógrádi borvidék is megelőzi (28·28%).

Érdekesnek tartjuk kiemelni, hogy a világhíres bortszüretelő Hegyalja össztermésének majd negyedrészt (23·98%) bocsátja fővárosunk — nyilván — vagyonosabb lakosságának rendelkezésére.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy a fővárosunknak szállított bormennyiség nagyságát nem csupán az egyes borvidékeknek Budapesttől való távolsága befolyásolja, hanem az a körülmény is, hogy területén nincsenek oly nagyobb városok, amelyeknek lakossága lokálpatriotizmusa révén vagy talán még inkább a megszokottságnál fogva, elsősorban saját vidékének borait vásárolja.

A külföldről fővárosunkba irányított, mindössze 147 hektoliter bormennyiség túlnyomórésze (104 hektoliter) Olaszországból érkezett s ezenkívül csupán Ausztriából és Cseh-Szlovákiából jött említésreméltó borszállítmány (20·5, illetve 18 hektoliter).

c) Sörfogyasztás.

A sörkészítés nyomait már az ókor történetében is megtalálhatjuk. Ez a kezdetleges sör valószínűleg édeskés ital volt, amelyet, mivel az nem volt tartós, elkészítése után közvetlenül el kellett fogyasztani. A tulajdonképeni sörgyártásnak korszaka a komló speciális hatásának felfedezésével kezdődött meg. A X. század közepéig a sört házilag készítették s csak a városok alapítása óta vette kezdetét a sör iparszerű készítése.

Hazánkban a sörfőzés ismereteit őseink a német telepesektől sajátították el s ennek folytán érthető, hogy a sörfőzdek főként azokon a vidékeken keletkeztek, ahol nagyobb számban laktak a németek. E feltevéssel merőben szembehelyezkedik Bevilaqua-Borsody, aki a népi magyar sörfőzést a középkor elején, tehát a tatárjárást megelőző időkben már széles körökben elterjedtnek mondja. Véleménye szerint a XIII. század előtti időkben nyugatról jött hozzánk a sörfőzés tudománya, tehát ennek kiinduló pontjául ő nem Németországot, hanem Flandriát jelöli meg.

A magyar söripar fellendülésének kezdete tulajdonképen egybeesik a sörfőző céhek utolsó éveivel. A háziipar jellegű sörfőzőházak az egyre-

másra létesülő tömegben termelő ipartelepek elszaporodása következtében a versenyben mindinkább lemaradnak s a nagyüzemek végül teljesen kiszorítják a kis sörfőző házakat. A Magyarbirodalom területén 1851-ben a sörfőző házak száma 773-at tett ki s ezek ugyanezen évben 384 ezer hektoliter sört termeltek. A nagyobb sörgyárak terjeszkedése folytán 1860-ban csak 490 sörfőzőház van üzemben, de már 665 ezer hektolitert meghaladó termelő-képességgel. Húsz év multával az ország területén 142 sörfőzde működik és e nagy visszaesés következtében — bár csak átmenetileg — a termelés alig haladta meg a 427 ezer hektolitert. De már 1895-ben a még üzemben levő sörfőzdek évi terméseredménye másfélmillió hektoliterben jelölhető meg. Igaz ugyan, hogy ezidőben a kis sörfőzőházak termelése a nagyüzemeké mellett már egészen jelentéktelenné válik, mivel néhány évvel később (1906/07) főként a birodalom területén működő négy, évi százezer hektoliteren felüli termelő-képességgel bíró sörfőzőüzem az egész birodalom sörtermelésének közel 60%-át magának követelte. Ezidőben a már említett 4 nagyüzemen kívül 14 középüzem (15—50.000 hektoliter évi termeléssel), 30 kisüzem (5—15.000 hektoliter) és mindössze 41 törpeüzem (5000 hektoliter) állította elő az ország sörtermelését.¹⁾

9. tábla. Magyarország sörfogyasztása. — 1908/1909—1932/1933.

Termelési év	Mennyiség hektoliterekben				
	Termelés	Behozatal	Kivitel	Behozatali (—) vagy kiviteli (+) többség	Bel- fogyasztásra maradt
1908/1909 — 1912/1913 átlag ..	2,531.868	259.954	51.349	— 208.605	2,756.474
1913/1914 — 1917/1918 « ..	2,267.940	187.553	97.624	— 89.929	2,357.869
1920/1921 — 1922/1923 « ..	521.501	54	4.156	+ 4.101	517.400
1923/1924 — 1927/1928 « ..	569.623	1.462	1.565	+ 103	569.520
1928/1929	601.241	2.257	1.354	— 903	602.144
1929/1930	445.744	1.677	682	— 995	446.739
1930/1931	309.933	468	1.403	+ 935	308.998
1931/1932	184.353	269	1.205	+ 936	183.417
1932/1933	164.577	188	887	+ 699	163.878
1928/1929 — 1932/1933 átlag ..	341.169	972	1.106	+ 134	341.035

Miként fentebbi, 9. számú táblázatunkról leolvashatjuk, a világháborút megelőző években, tehát az 1908/09—1912/13. évek átlagában, a birodalom sörgyártása évenként jóval több mint 2 és fél millió hektoliter sört produkált,

¹⁾ Lásd: *Bevilaqua-Borsody Béla dr. i. m. II. kötet. 774. oldal.*

amely mennyiség — nyilván a különleges külföldi sörök importjával — még kétszázezer hektolitert meghaladó behozatallal is kiegészült. Ezzel szemben azt látjuk, hogy a világháború utáni évtizedben a csonkaország területén előállított sörmennyiség az 1920/21—1922/23. évek átlagában 521 és félezer hektoliterre esett vissza, míg az 1923/24—1927/28-ig terjedő öt esztendő átlagában előállított sörmennyiség még az 570 ezer hektolitert sem érte el. A söripar mai válságos helyzetét pedig mi sem bizonyítja szemléltetőbben, mint hogy az 1932/33. termelési évvel záruló utolsó évtöd gyártási eredménye alig 164,6 ezer hektoliterben jelölhető meg.

A termelési eredmények nagymérvű csökkenése mellett rá kell mutatnunk még arra a körülményre is, hogy a világháború után előállított sörmennyiség már bőségesen fedezte az ország szükségletét, mivel a sörbehozatal egészen jelentéktelen mennyiségben jut kifejezésre.

A sörtermelés fentebb vázolt, szinte katasztrófális alakulásának érthető következménye volt a sörfőzdék jelentős részének a versenyből való kiválása. A világháborút közvetlenül megelőző években az ország területén 86 sörfőzde állott üzemben. Ezek közül a legtöbb azokon az országrészekén állott, amelyek az utódállamoknak jutottak. Országunk jelenlegi területén az egykori 17 sörfőzdéből csupán 8 sörgyárat tartanak üzemben: és pedig a Budapest-kőbányai 3 nagyobb sörgyárat s a kisebbek közül a kőszegi, magyaróvári, nagykanizsai, pécsi és soproni sörfőzdék tartattak fenn.¹⁾

10. tábla. A székesfővárosi sörgyárok termelésének alakulása évtödéenként az 1908/1909—1932/1933. években.

Termelési év	Dreher Antal Sörfőzdél	Első Magyar Részvény- sörfőzde	Kő- bányai Polgári Sörfőző	Haggen- macher Sör- gyárak ^{a)}	Fővárosi Sörfőző	Termelt sörmennyiség	
						összesen (hektoliter)	az ország termelésé- nek száza- lékában
1908/1909 — 1912/1913 átlag	576.218	489.066	302.346	65.600	—	1,393.870	55-05
1913/1914 — 1917/1918 «	438.858	377.244	287.718	79.168	123.326	1,306.314	57-60
1918/1919 — 1922/1923 «	120.011	111.690	93.108	3.200	46.164	371.613 ^{a)}	79-18
1923/1924 — 1927/1928 «	—	336.672	121.690	—	50.882	509.244	89-40
1928/1929	—	355.770	124.290	—	50.940	531.000	88-32
1929/1930	—	261.810	96.630	—	34.740	393.180	88-21
1930/1931	—	184.320	62.520	—	28.260	275.100	88-76
1931/1932	—	110.520	37.050	—	14.070	161.640	87-68
1932/1933	—	103.050	36.120	—	14.160	153.330	93-17
1928/1929 — 1932/1933 átlag	—	203.094	71.322	—	28.434	302.850	88-77

¹⁾ Lásd: *Tószeghy Emil*: A seripar. Közgazdasági enciklopédia. IV. kötet. 559—568. oldalhasáb. Budapest.

²⁾ A Haggenmacher Sörfőző csak az 1911/1912. — 1918/1919. termelési években állott üzemben.

³⁾ 1920/1921. — 1922/1923. évek átlaga.

A székesfővárosi sörgyárak termelési adatainak alakulása semmivel sem mutat kedvezőbb képet, mint aminőt fentebb az országos adatok szemléltetése nyújtott. A világháborút megelőző átlagos évenkénti, kerek számban 1 millió 400 ezer hektoliteres sörtermelés fokozatosan visszaesett alig több, mint 153 ezer hektoliterre. A fogyasztásnak ily nagymérvű csökkenése révén a fővárosi sörfőzdék is csak akként tudják fennmaradásukat biztosítani, hogy üzemük egy részét más iparcikkek gyártásának szolgálatába állították, s a sörgyártáson kívül textilárukat, vadászsörétet, különféle tápszereket és csokoládét készítenek.

Érdekesnek tartjuk, megemlíteni, hogy míg a világháborút megelőző években a budapesti sörgyárak termelése az ország egész termelésének alig több mint a felét, azaz 55%-át tette, addig az utolsó két évtized alatt mutatkozó fokozatos visszaesés következtében az 1932/33. termelési évben már az ország összes sörtermelésének 93·17%-a Budapest-kőbányai sörfőzdékben állítottatott elő.

11. tábla. A főváros lakosságának sörfogyasztása. — 1930—1933.

Év	Mennyiség (liter)	Növekedés (+), illetve abszolút számban	fogyás (—) százalékban
1930	21,546.137	.	.
1931	15,969.206	— 5,576.931	— 25·88
1932	11,576.553	— 4,392.653	— 27·51
1933	8,779.534	— 2,797.019	— 7·58

Budapest sörfogyasztásának utolsó négy esztendőre vonatkozó adatai ugyancsak arról tanuskodnak, hogy a főváros lakossága évről-évre mindjobban mérsékli sörporcióját. Az 1930. évben elfogyasztott 21 és fél millió litert meghaladó mennyiség helyett az utolsó évben kerek számban 8 millió és 880 ezer liter sör került eladásra a fővárosi italmérésekben. Hol van ez a mennyiség attól a 60 millió literes kvantumtól, amelyet még az 1911. évi Budapest fogyasztott el a háború előtti gondtalan időben.

d) Fejenkénti szeszesitalfogyasztás.

Tanulmányunk előző fejezeteiben a rendelkezésünkre álló adatok alapján a pálinka-, bor- és sörfogyasztás alakulását kvantitatíve szemléltettük. Az eddig tárgyalt adatok önmagukban azonban nem adhatnak feleletet arra nézve, hogy az ország, illetve fővárosunk lakosságának alkoholfogyasztása mily arányú, mivel az egyes italnemekből fogyasztásra került mennyiségeket pusztán önmagukban, nem pedig a lélekszámhoz viszonyítva mutattuk be. Célunk érdekében az alábbi 12. számú táblázatunkban, eddigi rendszerünket követve, ismét az országos érvényű adatokkal kezdjük vizsgálódásainkat.

12. tábla. Magyarország népességének fejenkinti szeszestalfogyasztása.
1908/1909—1932/1933.

Termelési év	Fejenkinti szeszestalfogyasztás (liter)			
	Szesz ¹⁾ (100%-os)	Bor	Sör	Abszolút alkoholra átszámítva
1908/1909 — 1912/1913 átlag ..	4-79	18-72	13-28	7-19
1913/1914 — 1917/1918 „ ..	2-96	12-51	10-99	4-65
1920/1921 — 1922/1923 „ ..	1-48	32-74	6-42	5-01
1923/1924 — 1927/1928 „ ..	1-75	26-50	6-79	4-67
1928/1929	2-17	29-89	7-00	5-44
1929/1930	2-29	22-95	5-15	4-79
1930/1931	1-02	38-58	3-56	5-02
1931/1932	0-46	38-16	2-10	4-36
1932/1933	0-80	34-28	1-87	4-30
1928—1929 — 1932—1933 átlag	1-35	32-77	3-94	4-78

A világháborút megelőző békeévek átlagában a pálinkafogyasztás fejenkinti adagja abszolút alkoholban kifejezve, bizony — sajnos — nagyon közel állt az 5 literhez. A békekötés után azonban a hegyvidéki román, tót és rutén nemzetiségű honfitársaink elszakadása következtében a pálinkafogyasztás nagy mértékben visszaesett. Kitérni ugyanis, hogy az ország jelenlegi területének népessége az 1920/21—1922/23. termelési évek átlagában fejenkint alig fogyasztott el másfél liter pálinkát. Bár átmenetileg emelkedett a szóbanlévő italfogyasztás fejkvótája, de az utolsó évtödre végzett számítások már ismét csak 1-35 literes fejadagot eredményeztek.

Hasonlóképpen feltűnő visszaesést mutat az ország népességének sörfogyasztása is. Míg az utóbbi békeévek átlagának fejadagja meghaladta a 13 és $\frac{1}{4}$ litert, addig a háború utáni átlagos fogyasztás 6 és 7 liter között ingadozott. A sörfogyasztás visszaesése azután tovább folytatódott olyannyira, hogy fokozatos csökkenés után az 1932/33. termelési évben az ország lakosságának fejenkinti fogyasztása már a 2 litert sem érte el. A hazai sörfogyasztás illetén való alakulását kétségtelenül erősen befolyásolta a hazai bortermelés, illetve értékesítés szinte katasztrófális helyzete is. Ugyanis a háború előtti Magyarország átlagos évenkénti bortermése 3-6 millió hektolitert tett ki, s ezzel szemben az ország jelenlegi területén évenként mintegy 2-6 millió hektolitert szüretelnek. A kiviteli nehézségek folytán felhalmozódó borfeleslegek természetszerűleg az árakat nyomták, aminek viszont velejáró

¹⁾ Az emberi élvezetre szánt szeszestalfogyasztás a konyak, likőr, rum és másféle pálinka betudásával együtt.

következménye lett a hazai borfogyasztás jelentős megnövekedése. Adatainkból kitűnik, hogy míg az utolsó békeévek átlagában a borfogyasztás fejkvótája 18-72 litert tett ki, addig az utolsó öt év átlaga 32-77 literes fogyasztást mutat.

Ha a különböző szeszesitalok szesztartalmát abszolút alkoholra átszámítva vizsgáljuk, úgy kétségtelenül megállapíthatjuk, hogy az ország jelenlegi területén az alkoholfogyasztás emelkedést mutat. Kitűnik ugyanis, hogy míg a fejenkint elfogyasztott szeszesitalok abszolút szesztartalma az 1923/24—1927/28. termelési évek átlagában 4-67 litert tett ki, addig az utolsó évtöd átlagos fejporciója már 4-78 literre emelkedett.

Hogy országos adatainkat nemzetközi összehasonlító statisztika táblatába beállíthassuk, 13. számú táblázatunkban bemutatjuk néhány európai állam szeszesitalfogyasztását.

Ezen adataink alapján kitűnik, hogy a pálinkafogyasztás Spanyolországban és Svédországban a legjelentősebb, ahol a fejenkinti fogyasztás megközelíti az 5 litert. Erős pálinkafogyasztás észlelhető Belgium és Franciaország rovataiban is, ahol a fejkvóta meghaladja, illetve megközelíti a 3 litert, bár az arányszámok alakulásából ítélve az is kétségtelen, hogy a pálinkafogyasztás csökkenőben van. A mintegy félliteres fejadaggal szereplő Németországnál és Olaszországnál is sokkal kedvezőbb helyzetben van Bulgária, ahol az utolsó évek csekély fogyasztása még centiliterekben sem fejezhető ki.

Borfogyasztás tekintetében erősen kiemelkedik Franciaország 128 litert meghaladó fejadaggal, míg a mögéje iktatható Olaszország és Spanyolország mindjobban csökkenő fejenkinti borfogyasztása 86, illetve 67 literben jelölhető meg. Már jóval jelentéktelenebb a közel egyező borfogyasztású Bulgária és Ausztria 24, illetve 20 liter fejadagja, azzal az eltéréssel, hogy az előbbi államban emelkedő, az utóbbiban pedig csökkenő tendenciát jelez a fogyasztás.

Sörfogyasztás terén messze kiemelkedik a belgák közel 230 literes fejkvótája. Németországnak egyre csökkenő s az 1931/32. évben már az 57 litert is alig megközelítő fejenkinti sörfogyasztását még Cseh-Szlovákiának majd 78 literes fejadagja is jóval meghaladta. Kiemelendő még a dánok jelentős sörfogyasztása is, közel 56 és félliteres fejkvótával.

A különböző italnemeknek abszolút alkoholra való átszámítása alapján megállapítható, hogy a legjelentősebb alkoholmennyiséget a franciák fogyasztják, közel 15 és félliteres fejadaggal. Ugyancsak kiemelkedő Belgium 12 és félliteres alkoholfogyasztása, amelyet Spanyolország követ 10 és fél literes, illetve Olaszország 9 literes fejadaggal. E legnagyobb alkoholfogyasztó országokkal szemben Bulgária még 2 és félliter, Norvégia pedig még 2 liter alkoholt sem fogyaszt.

13. tábla. Néhány európai állam fejenkinti átlagos szeszésítalfogyasztása az utolsó években.

Ország	Időszak, amelyre az adatok vonatkoznak	Fejenkinti szeszfogyasztás (liter)			
		Szesz	Bor	Sör	Abszolút alkoholra átszámítva
Ausztria ¹⁾	1931	1.74	20.37	59.04	5.50
„	1932	1.35	19.65	45.75	4.53
Belgium ²⁾	1928	3.56	5.24	186.28	10.97
„	1929	3.78	5.67	192.22	11.65
„	1930	3.60	5.29	208.60	12.24
„	1931	2.91	4.53	229.60	12.46
Bulgária ³⁾	1929	0.01	18.34	1.35	1.89
„	1930	0.01	18.89	0.81	1.93
„	1931	0.00	23.12	0.77	2.34
„	1932	0.00	23.94	1.38	2.45
Cseh-Szlovákia ⁴⁾	1927	1.68	3.37	67.80	4.73
„	1928	1.73	3.51	74.50	5.16
„	1929	1.64	3.71	77.70	5.12
Dánia ⁵⁾	1928	1.93	1.11	54.60	3.63
„	1929	2.09	1.86	56.40	3.97
Franciaország ⁶⁾	1929—1930	3.50	156.87	40.44	18.71
„	1930—1931	2.87	126.92	34.74	15.23
„	1931—1932	2.83	128.60	35.14	15.40
Hollandia ⁷⁾	1929	2.48	1.71	28.00	3.77
„	1930	2.62	1.63	27.50	3.88
„	1931	2.41	1.44	25.30	3.57
„	1932	2.06	1.41	21.60	3.07
Németország ⁸⁾	1928—1929	1.38	¹³⁾¹⁴⁾ 5.35	85.60	5.34
„	1929—1930	0.75	¹³⁾¹⁴⁾ 4.95	90.00	4.85
„	1930—1931	0.69	¹³⁾¹⁴⁾ 5.68	74.70	4.25
„	1931—1932	0.61	¹³⁾¹⁴⁾ 5.50	56.80	3.43
Norvégia ⁹⁾	1929	2.25	1.74	18.20	2.24
„	1930	2.29	1.72	18.70	2.27
„	1931	2.12	1.63	14.80	2.01
„	1932	1.94	1.49	15.00	1.90
Olaszország ¹⁰⁾	1928	0.61	86.00	2.52	9.31
„	1929	0.57	114.00	2.45	12.07
„	1930	0.44	99.00	2.03	10.41
„	1931	0.35	86.00	1.62	9.02
Spanyolország ¹¹⁾	1928	4.43	68.46	2.45	10.49
„	1929	4.32	90.02	2.78	12.52
„	1930	4.65	62.51	3.06	10.11
„	1931	4.60	66.76	3.20	10.49
Svédország ¹²⁾	1926—1930	4.60	0.90	43.70	3.60
„	1930	4.80	1.10	49.30	3.90
„	1931	4.90	1.00	46.60	3.90
„	1932	4.50	0.80	45.70	3.60

Az adatok forrásai: ¹⁾ Statistisches Handbuch für die Republik Österreich. XIV. Jahrgang. Wien 1933. (97. old.). — ²⁾ Annuaire Statistique de la Belgique et du Congo Belge. 1933. — Bruxelles 1933. (159. old.). — ³⁾ Annuaire Statistique du Royaume de Bulgarie. 1933. Sofia 1933. (291. old.). — ⁴⁾ Statistisches Handbuch der Tschechoslovakischen Republik. IV. Prag 1932. (123—128. old.). — ⁵⁾ Statistisk Aarbog 1931. København. (95. old.). — ⁶⁾ Annuaire Statistique 1932. Paris 1933. (290. old.). — ⁷⁾ Jaarcijfers voor Nederland 1933. Gravenhage 1934. (122—123. old.). — ⁸⁾ Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1933. Berlin 1933. (319—321. old.). — ⁹⁾ Statistisk Årbok for Kongeriket Norge 52 de Årgang. 1933. Oslo 1933. (147. old.). — ¹⁰⁾ Annuario Statistico Italiano Anno 1932. X. Roma 1932. X. (267—268. old.). — ¹¹⁾ Anuario Estadístico de España. Año XVII. 1931. Madrid. 1933. (151., 153., 193., 197., 555. old.). — ¹²⁾ Statistisk Årbok for Sverige Tjugsförsta Årgången 1934. Stockholm 1934. (215. old.). — ¹³⁾ Annuaire International de Statistique Agricole 1931—32. Roma 1932. (196—197. és 362—363. old.). — ¹⁴⁾ A bor adatai az 1928., 1929., 1930. és 1931. naptári évre vonatkoznak.

14. tábla. Néhány európai állam fejenkénti átlagos szeszesitalfogyasztása a világháború előtt és után.

Ország	Fejenkénti fogyasztás literekben											
	1906—1910. ¹⁾				1923—1926. ¹⁾				1930—1932.			
	é v e k á t l a g á b a n											
	bor	sör	pá-linka	átszámítva abszolút alkohorra	bor	sör	pá-linka	átszámítva abszolút alkohorra	bor	sör	pá-linka	átszámítva abszolút alkohorra
Ausztria	19-72	52-20	3-70	7-73	14-70	71-75	1-63	5-83	20-01	52-40	1-55	5-02
Belgium	5-16	220-82	2-73	10-58	8-05	188-55	1-07	8-25 ³⁾	5-16 ³⁾	210-14 ³⁾	3-43 ³⁾	12-12
Bulgária	"	"	"	3-02	21-30	2-96	1-20	3-87	21-98	0-99	0-01	2-24
Cseh-Szlovákia...	"	"	"	"	3-80	60-42	1-74	4-45 ³⁾	3-53 ³⁾	73-33 ³⁾	1-68 ³⁾	5-00
Dánia	1-50	36-16	5-22	6-82	1-65	64-09	0-76	2-81 ³⁾	1-49 ³⁾	55-50 ³⁾	2-01 ³⁾	3-80
Franciaország ...	144-00	71-66	4-41	22-93	167-25	29-47	2-61	20-51 ³⁾	137-46 ³⁾	36-77 ³⁾	3-07 ³⁾	16-45
Hollandia	1-55	27-28	3-58	5-01	1-66	25-45	1-13	2-49	1-49	24-80	2-36	3-51
Magyarország ...	19-35	11-35	3-78	7-62	28-50	6-52	0-62	4-64 ³⁾	33-23 ³⁾	3-60 ³⁾	1-26 ³⁾	4-72
Németország	4-76	104-98	3-64	8-52	4-23	64-30	0-95	3-66 ³⁾	5-38 ³⁾	73-83 ³⁾	0-68 ³⁾	4-14
Norvégia	1-16	18-43	1-43	2-37	2-74	26-65	0-36	4-36	1-61	16-17	2-12	2-07
Olaszország	128-58	1-63	0-51	17-29	110-36	3-20	0-68	15-89	84-49	2-03	1-74	9-96
Spanyolország ...	69-50	3-00	1-62	10-78	85-07	1-91	3-20 ³⁾	15-49 ³⁾	73-10 ³⁾	3-01 ³⁾	4-52 ³⁾	11-04
Svédország	0-54	21-64	3-43	4-33	0-55	36-55	2-11	3-14	0-97	47-20	4-73	3-80

A következő, 14. számú táblázatban *Elekes Dezső* dr-nak a nemzetközi alkoholfogyasztásról összeállított értékes közlése alapján kiegészítettük a rendelkezésünkre álló adatokat a világháború előtti, illetve utáni alkoholfogyasztási adatokkal. Az 1906—10. évi statisztikát *Elekes Gabrielson* munkájából¹⁾ merítette, míg az 1923—26. évekre vonatkozó adatok alapjául *Gurewitsch Z. A.* ukrán statisztikus tanulmánya²⁾ szolgált.

Fenti adataink alapján kétségtelennek látszik, hogy az utóbbi években magas alkoholfogyasztást mutató államok rovataiban a múltban is kiemelkedő volt a szeszesitalfogyasztás. E mellett azonban az is kivüláglik, hogy az utóbbi évek fogyasztása kisebbarányú, mint volt a világháború előtt. Megállapításunk alól csupán Belgium és Spanyolország népessége a kivétel, mely államokban az utóbbi években kimutatott jelentősebb pálinkafogyasztás révén az 1929—31. évek átlagában az alkoholfogyasztás fejkvótája meghaladta a 12, illetve 11 litert, szemben az 1906—10. évek átlagában kimutatott 10 és fél, illetve 10-8 literrel.

¹⁾ Magyar Statisztikai Szemle IX. évf. 1931. 3. szám. 301. oldal. *Dr. Elekes Dezső*: Nemzetközi adatok az alkoholfogyasztásról.

²⁾ 1929—1931. — ³⁾ 1927—1929. — ⁴⁾ 1928—1929. — ⁵⁾ 1929—1930, 1931—1932. — ⁶⁾ 1923—1925. — ⁷⁾ 1908—1909, 1909—1910.

⁸⁾ Lásd *Gabrielson*: Consommation des boissons alcooliques dans les différents pays. F. Alcan, Paris 1915.

⁹⁾ Lásd *Z. A. Gurewitsch*: Vergleichende internationale Statistik des Alkoholkonsums. Archiv für Soziale Hygiene und Demographie, 1930. Heft 4. V. Band.

15. tábla. A főváros lakosságának átlagos szeszesitalfogyasztása. — 1930—1933.

Megnevezés	1930	1931	1932	1933	Átlag 1930—1933
	l i t e r				
a) Az elfogyasztott szeszesitalok mennyisége :					
Pálinka ¹⁾	1,737.838	1,698.675	1,412.660	1,698.608	1,636.945
Bor	31,917.225	37,416.590	34,715.090	46,116.883	37,541.447
Sör	21,546.137	15,969.206	11,576.553	8,779.534	14,467.858
b) Fejenkénti szeszesital-fogyasztás :					
Pálinka	1-74	1-68	1-39	1-65	1-61
Bor	31-90	37-05	34-04	44-78	36-94
Sör	21-54	15-81	11-35	8-53	14-31
c) Fejenkénti fogyasztás abszolút alkohorra átszámítva : ²⁾					
Az egész népességre	5-79	6-02	5-24	6-47	5-88
A 14 éven felüli népességre .	6-86	7-13	6-21	7-66	6-96
A 14 éven felüli férfinépességre	15-28	15-89	13-84	17-07	15-52

Ha a fővárosi lakosság fejenkénti szeszesitalfogyasztásának alakulását az országos adatokkal egybevetjük, úgy kétségtelenül megállapítható Budapest lakosságának jelentékenyebb alkoholfelvezete. Kitűnik ugyanis, hogy míg az ország népességének fejenkénti alkoholfogyasztása az 1928/29—1932/33. termelési évek adatai szerint 4-78 litert tesz ki, addig a budapesti alkoholfogyasztás fejkvótája az 1930—33. évek átlagában bizony nagyon közel jár a 6 literhez.

A különféle italnemek elkülönítésével végezvén el az összehasonlítást, felötlük, hogy ugyanezen évek átlagában az országos pálinkafogyasztás 1-35 literes fejadagjával a budapesti fogyasztást fejenként 1-61 literes abszolút alkohol-mennyiség jelzi. A bor- és sörfogyasztás terén ugyancsak a fővárosi lakosság fejenkénti kvantuma a jelentékenyebb, mivel Budapesten a borfogyasztás 36-94 literes, valamint a sörfogyasztás 14-31 literes fejkvótájával szemben országos viszonylatban 32-77, illetve 3-94 literes kvantumokat mutattunk ki az utolsó évek átlagában.

Ugyancsak az utolsó esztendőkre vonatkozó adatok egybevetése alapján megállapítható, hogy míg az ország népességének szeszesitalfogyasztása általában csökkenést mutat, addig a főváros lakosságának alkoholfogyasztását jelző adatokból emelkedés olvasható ki.

Amilyen öröndetes az ország népessége alkoholfogyasztásának csökkenése, ép annyira szomorú jelenség fővárosunk szeszesitalfogyasztásának növekedése. A fővárosi lakosság hátrányára megnyilvánuló különbség leg-

¹⁾ A rum, likőr, borseprő betudásával, abszolút alkohorra átszámítva. A m. kir. erjedéstani állomás útmutatása alapján a rumot és borseprőt 45%-kal, a likőrt pedig 32%-kal számítottuk. — ²⁾ Bor = 10%, sör = 4%.

főbb okát a világvárosi és a vidéki élet eltérő voltával indokolhatjuk. Budapest szesz- és sörgyárainak kétségtelenül ötletes reklámaival, úton-útfélen kínálkozó vendéglőivel, korcsmaival, kávéházaival, csalogató mulatóhelyiségeivel kétségtelenül több alkoholfogyasztási lehetőséget biztosít lakossága számára, mint a vidék inkább csak alkalomszerűen mulató népessége. E mellett a főváros lakosságának a vidéki népességgel szembeni előnyösebb kereseti viszonyai talán némiképp ugyancsak indokolhatják Budapest jelentősebb szeszestalfogyasztását.

A külföldi nagyvárosok szeszestalfogyasztására vonatkozólag sajnos nem rendelkezünk oly adatokkal, amelyek birtokában nemzetközi összehasonlításokra lehetőség nyílnék. Csupán a német nagyvárosok sörfogyasztási adatai ismeretesek előttünk, amelyeket alábbi táblázatunkban szemléltetünk.

16. tábla. A 200.000-nél több lakóval bíró németországi városok fejenkinti átlagos sörfogyasztása. — 1931—1932. ¹⁾

	Liter		Liter
Berlin	58	Wuppertal	65
Hamburg	128	Stuttgart	80
Köln	70		
München	165	Chemnitz	58
		Gelsenkirchen	38
Lipce	73	Bochum	53
Essen	49	Magdeburg	58
Drezda	70		
Boroszló	29	Bréma	131
		Königsberg	48
Frankfurt a. M.	74	Stettin	22
Dortmund	56	Mannheim	94
Düsseldorf	71		
Hannover	63	Altona	50
		Kiel	45
Duisburg-Hamborn	43	Halle	59
Nürnberg	159	Gladbach-Rheydt	35
		Együtt.....	72

Láthatjuk tehát, hogy a 28, kettőszázezernél több lakóval bíró nagyváros népességének átlagos sörfogyasztása 72 litert tesz ki, holott a szóbanlevő évben a birodalmi átlag még az 57 litert sem érte el. Kiemelkedő a bajor főváros lakosságának 165 literes fejkvótája, amelyet nyomon követ Nürnberg 159, Bréma 131 és Hamburg 128 literes átlagos fejenkinti sörfogyasztással. Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a legnépesebb városok közül 11-nek sörfogyasztása viszonylag oly alacsony, hogy még az országos átlagot sem éri el.

Visszatérve fővárosunk szeszestalfogyasztásának kérdésére, végezetül közreadjuk az italmérési engedélyeknek kerületek szerinti megoszlását.

¹⁾ Statistisches Jahrbuch Deutscher Städte. 1932. Jena. *Gustav Fischer* 27. Jahrgang (Neue Folge 6. Jahrgang. — 208. oldal).

17. tábla. Az italmérési engedélyek megoszlása kerületek szerint. — 1933.

Kerület	Italmérési engedélyek száma		Egy italmérési engedélyre eső lakosok száma
	abszolút számban	százalékban	
I. kerület	546	13·75	224
II. «	245	6·17	215
III. «	261	6·57	241
Jobbpart	1.052	26·49	226
IV. kerület	195	4·91	129
V. «	380	9·57	212
VI. «	667	16·79	269
VII. «	486	12·24	390
VIII. «	495	12·46	285
IX. «	373	9·39	267
X. «	324	8·15	238
Balpart	2.920	73·51	271
Budapest	3.972	100·00	259

Kitűnik tehát, hogy az 1933. év végén Budapest egész területén 3972 italmérési engedély alapján szolgálták ki szeszesitalokkal a főváros közönységét. Legtöbb italmérés a VI., az I., a VIII. és a VII. kerületben működött. Ugyanezen időpontban minden 259 lakosra esett egy-egy italmérés, természetesen a gyermekeket s aggastyánokat is beleszámítva. Láthatjuk tehát, hogy fővárosunk lakosainak nem nagy utat kell megtenniök, hogy szenny-
 védélyüknek hódolhassanak.

A szeszesitalfogyasztók társadalmi helyzete.

A székesfőváros lakosságának szeszesitalfogyasztását általánosságban szemléltető fejezetünk alapján felelet nélkül marad az a kérdés, hogy vajjon Budapest egyes társadalmi kategóriái milyen mértékben veszik ki részüket az alkoholélvezetből. Sajnos, e probléma megvilágításához részletes, a főváros egész társadalmát átfogó adatok hiányában csak félve nyúlunk, de mégis gondolnunk kell azokra az eredményekre, amelyeket egyrészt a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal szociális statisztikai felvételei alapján, másrészt pedig ugyanezen hivatalnak a háztartási számadásokra vonatkozólag végzett adatgyűjtése révén felhasználhatunk.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által eszközölt szociális felvételek alapján a főiskolai hallgatókra, a háztartási alkalmazottakra és a munkásokra vonatkozólag rendelkezünk oly eredményekkel, amelyek a szeszesitalfogyasztás kérdését is felölelik. Annak dacára, hogy a szóbanlévő összeírások jelentős sikerrel zárultak, mégis utalnunk kell arra a körülményre, hogy speciálisan a szeszesitalfogyasztást tudakoló kérdések válaszügyét teljes értékűnek nem fogadhatjuk el. Kétségtelen ugyanis, hogy a számlálólapokat kitöltő egyének bizonyos csoportja egyrészt talán felületességből nem a helyes kvantumot, illetve a fogyasztás gyakoriságának helyes adatát adta válaszul, mások viszont, ha tudatában is voltak alkoholfogyasztásuk mérvének, szégyenérzetük leplében az igazság mégis rejtve maradt.

Legértékesebb a szeszesitalfogyasztás tekintetében a munkásstatisztikai felvétel eredménye, egyrészt azért, mivel a kérdést az összeírólap a legtüzetesebben kutatta, de az eredményesség szempontjából nyilván közrejátszhatott az a körülmény is, hogy a munkásszervezetek közbenjöttével lebonyolított összeírásnál az adatszolgáltatók talán lelkiismeretesebb válaszokat is adtak.

Bárha az épen mondottak alapján a szeszesitalfogyasztás kérdését is vizsgáló szociális statisztikai felvételeket — ismételjük, speciálisan csak tanulmányunk tárgyköre szempontjából — teljesértékűnek el nem fogadhatjuk, mégis örömmel használjuk fel azokat, mivel segélyükkel a főváros néhány s ezek közül is legjelentékenyebb társadalmi rétegének, a munkás-
ságnak alkoholkérdéséről kimerítő tájékoztatást nyerhetünk.

a) A főiskolai hallgatók.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által végrehajtott társadalmi és gazdasági vonatkozású felvételek közül az 1924—25. tanév második szemeszterére történő beiratkozással egyidejűleg eszközölt főiskolai hallgatók összeírása tért ki első ízben az alkoholkérdés vizsgálatára. Az összeírólapon feltett kérdés azonban — ellentétben az alább következő háztartási alkalmazottak és a munkások statisztikai felvételével — a szeszesitalfogyasztás mérvének megállapítása céljából időbeli határt nem vont. S mivel az eredmények nem világítanak rá arra, hogy a főiskolai hallgatók bizonyos meghatározott időn belül fogyasztottak-e alkoholt, s ha igen, hány alkalommal s milyen mértékben: a rendelkezésünkre álló adatok más, későbbi társadalmi felvételeknek, speciálisan az alkoholfogyasztás mérvét kutató kérdéseinek eredményeivel nem hasonlíthatók össze. De nem találunk összehasonlítási alapot a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal későbbi, hasonló tárgyú felvételeinél sem, mivel azok az alkoholfogyasztás kérdését teljesen figyelmen kívül hagyták¹.)

Mindezek dacára a Székesfővárosi Statisztikai Hivatalnak — már tanulmányunk tárgyköre szempontjából is — úttörő adatgyűjtésének eredményeit²) készséggel illesztjük dolgozatunkba, mert ezek nélkül a budapesti főiskolai hallgatóság szeszesitalfogyasztására vonatkozólag semmiféle támponttal sem rendelkeznénk.

18. tábla. Főiskolai hallgatók szeszesitalfogyasztása általában. — 1925.

Megnevezés	Főiskolai hallgatók száma	Ezek közül szeszes- italt fogyaszt	
		abszolút számban	százalékban
a) <i>Nem szerint.</i>			
Férfi	8.966	6.074	67·74
Nő	788	268	34·01
Együtt	9.754	6.342	65·02
b) <i>Főiskolák szerint.</i>			
Tudományegyetem	6.914	4.451	64·38
Műegyetem	2.214	1.480	66·85
Egyéb főiskolák	626	411	65·65
Együtt	9.754	6.342	65·02
c) <i>Kereseti viszonyok szerint.</i>			
Keresetükből élők	1.000	638	63·80
Keresettel bírók	1.841	1.241	67·41
Eltartottak	6.913	4.463	64·56
Együtt	9.754	6.342	65·02

¹) A magyar egyetemi hallgatók statisztikája. 1930. — Szerkesztette a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Szövegét írta: dr. Laky Dezső. Budapest, 1931. — A magyar főiskolai hallgatók statisztikája. 1930—1931., 1931—1932., 1932—1933. Szerkesztette a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Az 1930—1931. évi szövegét dr. Asztalos József, az 1931—1932. és az 1932—1933. évi szövegét pedig dr. Jánki Gyula írta. Budapest.

²) Lásd: dr. Molnár Olga: A főiskolai hallgatók társadalmi és gazdasági viszonyai Budapesten. Statisztikai Közlemények. 54. kötet. 3. szám.

Fenti adatainkból kitűnik, hogy általában a főiskolai hallgatóknak több mint 65%-a alkoholfogyasztó és pedig a férfiaknak alig több mint kétharmada, a nőhallgatóknak pedig alig több mint egyharmada vallotta magát szeszestalfogyasztónak.

Az egyes főiskolák megkülönböztetésével a helyzet akként alakul, hogy az alkoholt fogyasztó műegyetemi polgárok arányszáma alig valamivel haladja meg az átlagot, bár figyelembe kell vennünk, hogy e helyütt csak férfihallgatókról beszélhetünk.

Kereseti viszonyok szempontjából vizsgálva a kérdést felötlik, hogy *legjózanabb életmódot azok az egyetemi hallgatók folytattak, akiknek megélhetéséről saját maguknak kellett gondoskodni.*

19. tábla. Főiskolai hallgatók megoszlása bor-, sör- és pálinkafogyasztás szerint. — 1925.

Megnevezés	Nem szerint			Főiskolák szerint			Kereseti viszonyok szerint			
	férfi	nő	együtt	Tudomány- egyetem	Műegyetem	egyéb főiskolák	keresetük- ből élők	keresettel bírók	eltartottak	
a) Abszolút számban.										
Bort iszik és pedig :										
állandóan	109	8	117	95	18	4	13	16	88	
gyakran	301	8	309	251	50	8	22	67	220	
ritkán	4.671	174	4.845	3.398	1.184	263	473	948	3.424	
összesen ...	5.081	190	5.271	3.744	1.252	275	508	1.031	3.732	
Sört iszik és pedig :										
állandóan	75	4	79	63	15	1	10	13	56	
gyakran	342	9	351	277	62	12	22	60	269	
ritkán	4.578	132	4.710	3.333	1.140	237	536	946	3.228	
összesen ...	4.995	145	5.140	3.673	1.217	250	568	1.019	3.553	
Likőrt, pálinkát iszik és pedig :										
állandóan	53	11	64	46	12	6	7	8	49	
gyakran	159	8	167	132	26	9	5	37	125	
ritkán	2.962	167	3.129	2.176	800	153	259	584	2.286	
összesen ...	3.174	186	3.360	2.354	838	168	271	629	2.460	
b) A szeszestalfogyasztó főiskolai hallgatók százalékában.										
Bort iszik és pedig :										
állandóan	1-79	2-99	1-84	2-13	1-22	0-97	2-04	1-29	1-97	
gyakran	4-96	2-99	4-87	5-64	3-37	1-95	3-45	5-40	4-93	
ritkán	76-90	64-92	76-40	76-34	80-00	63-99	74-13	76-39	76-72	
összesen ...	83-65	70-90	83-11	84-11	84-59	66-91	79-62	83-08	83-62	
Sört iszik és pedig :										
állandóan	1-24	1-49	1-25	1-42	1-01	0-24	1-57	1-05	1-25	
gyakran	5-63	3-36	5-53	6-22	4-19	2-92	3-45	4-83	6-03	
ritkán	75-37	49-25	74-27	74-88	77-03	57-67	84-01	76-23	72-33	
összesen ...	82-24	54-10	81-05	82-52	82-23	60-83	89-03	82-11	79-61	
Likőrt, pálinkát iszik és pedig :										
állandóan	0-87	4-10	1-01	1-03	0-81	1-46	1-10	0-64	1-10	
gyakran	2-62	2-99	2-63	2-97	1-76	2-19	0-78	2-98	2-80	
ritkán	48-77	62-31	49-34	48-89	54-05	37-23	40-60	47-06	51-22	
összesen ...	52-26	69-40	52-98	52-89	56-62	40-88	42-48	50-68	55-12	

A fenti adatok segítségével már elkülöníthetők azok a hallgatók, akik csak szórványosan, rendkívüli alkalmakkor nyúlnak az italos pohárhoz. Ennek folytán módunkban van megállapítani, hogy a szeszesitalfogyasztó főiskolásoknak legfeljebb csak egytized része illeszthető az »állandóan« és »gyakran«: egyszerűen rendszeresen alkoholt élvezők csoportjába, míg kilenczede a ritkán fogyasztók táborába sorozható.

Ha továbbmenőleg a rendszeresen szeszesitalt élvező diákok számát viszonyítjuk az összes főiskolai hallgatókhoz, kitűnik, hogy az állandóan és gyakran alkoholt fogyasztó diákok arányszáma még a 7%-ot sem éri el s a nőknél alatta marad a 4%-nak.

A rendszeresen szeszesitalt fogyasztó főiskolai hallgatók túlnyomó része azok közül regrutálódik, *akik jobb anyagi helyzetük folytán rendszeresen nyilvános étkezdékben kosztolnak*. Véleményünk szerint annál is inkább közel járunk az igazsághoz, mivel dr. Laky Dezső fentebb hivatkozott munkája szerint az 1929/30. tanévben a budapesti főiskolákra beiratkozott hallgatóknak 7—10%-a étkezett rendszeresen nyilvános étkezdékben.

b) A háztartási alkalmazottak.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal a háztartási alkalmazottak szociális és gazdasági helyzetének felmérését célzó összeírása tovább ment egy lépéssel az alkoholfogyasztás mérvének kutatása tekintetében. Az összeírólap erre vonatkozó kérdése ugyanis már határvonalak közé szorította a megfigyelés idejét s továbbmenőleg tüzetesebben kutatta a szeszesitalfogyasztás gyakoriságának kérdését is.¹⁾

20. tábla. A háztartási alkalmazottak szeszesitalfogyasztása általában. — 1927.

Megnevezés	Alkalmazottak száma	Ezek közül szeszesitalt fogyasztott (1. 18—24. közötti időben) abszolút számban	százalékban
Férfi	1.206	353	29.52
Nő	51.610	5.695	11.03
Összesen	52.816	6.048	11.45
A nőalkalmazottak közül:			
mindenes	37.217	3.775	10.14
szakácsnő	6.397	906	14.16
szobaleány	5.754	749	13.02
gyermekleány	614	61	9.93
mosogatóleány	324	44	13.58
dajka	295	34	11.53
házvezetőnő	270	39	14.44
komorna	156	31	19.87
egyéb	583	56	9.61
Együtt	51.610	5.695	11.03

¹⁾ Lásd: dr. Illyefalvi I. Lajos: A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. — Kiadta a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1930. 637. oldal.

A háztartási alkalmazottak szeszesitalfogyasztását többé-kevésbé különféle körülmények befolyásolják. Kétségtelen ugyanis, hogy a cselédség étkezése s *ennek kapcsán az italfogyasztása is, igazodik munkaadójának életmódjához.* Továbbmenőleg, az oly háztartási alkalmazottak, akik már mintegy minősítettebb munkakörben foglalatostkodnak, nyilvánvalóan nagyobb mértékben alkoholfogyasztók, mivel egyrészt az ily háztartások vitele magasabb színvonalú, másrészt pedig mivel az ily alkalmazottak már megbecsültebbek.

Komornát csak a legjobb háztartásokban találunk, miértis az ily minőségben alkalmazottak 19·87%-os kiemelkedő arányszáma teljesen érthető. A házvezetők 14·44%-os, valamint a szakácsnők 14·16%-os részesedése szintén igazolja a fentebb mondottakat, mivel szerepük szerint ugyancsak elől állanak a rangsorban.

Hogy a szobalányok alkoholfogyasztási arányszámát (13·02%) a mosogatólányoké is megelőzi (13·58%), ennek oka nyilván abban keresendő, hogy mosogatólányokat inkább csak vagy nagyobb cselédséggel rendelkező háztartások, vagy pedig a vendéglői, kávéházi üzemek foglalkoztatnak, ahol ezek inkább juthatnak szeszesitalhoz, mint amazok a szobalányt gyakrabban tartó kispolgári háztartásokban.

A szeszesitalt fogyasztó háztartási alkalmazottaknak több mint a fele, 51·79%-a a vizsgált egyheti időtartam alatt csupán csak egy alkalommal fogyasztott alkoholt. Az alkalmazottak csoportjait külön-külön vizsgálván, kitűnik, hogy gyakoriság szempontjából ismét azok a kategóriák szerepelnek elsőkül, amelyek általában is a vezető szerepet töltik be a szeszesitalfogyasztás kérdésében. Kivételképen talán csak a dajkák népesnek nem mondható csoportja emelhető ki, ahol bár nem túlságosan kiemelkedő a szeszesitalfogyasztók számaránya, mégis vezetőhelyet töltenek be a gyakoriság szempontjából, nyilván az ugyancsak idesorozott szoptatós dajkák révén.

A szeszesitalt fogyasztó háztartási alkalmazottak túlnyomó része, 72·65%-a fogyasztott bort a vizsgált egyheti időtartam alatt. Borfogyasztás szempontjából a vezetőszerepet a házvezetők töltik be (87·18%), felülmúlva a komornák (77·42%) és a szakácsnők (75·39%) részesedését. (Lásd a 22. számú táblát.)

Legkevésbé voltak borfogyasztók a mosogatólányok, akik viszont a sörfogyasztás terén kárpótolták magukat. A mosogatólányokat e tekintetben csak a dajkák multák felül, akik közül — a téli idő dacára — minden második fogyasztott sört a szóbanlevő hét folyamán. Úgy látszik, még mindig erősen tartja magát az a feltevés, hogy a rendszeres sörfogyasztás kedvezően befolyásolja a szoptatósdajkák kondícióját.

Megdöbbszentően magas részesedéssel a »gyermekleányok« foglalták el a vezetőszerepet (19·67%) a pálinkafogyasztók között, ami annál szomorúbb,

21. tábla. Háztartási alkalmazottak megoszlása a szeszitalfogyasztás gyakorisága szerint. — 1927.

Megnevezés	N ő a l k a l m a z o t t a k										
	Alkalmazottak száma	mindenes	szakácsnő	szobalány	gyermek- lány	mosogató- lány	dajka	ház- vezetőnő	kommna	egyéb	együtt
Abszolút számban.											
Január 18—24. közötti időben											
1 alkalommal fogyasztott szeszitalt	3.132	1.994	426	398	41	23	14	12	14	26	2.948
2 „ „	1.301	810	210	152	7	10	8	10	7	11	1.225
3 „ „	518	307	90	73	4	4	3	4	—	3	488
4 „ „	262	167	29	35	4	2	1	3	2	3	246
5 „ „	108	59	15	19	2	—	—	1	1	3	100
6 „ „	106	59	20	13	1	1	—	2	—	1	97
Naponként „ „	406	255	74	34	2	3	5	7	7	5	392
Napjában többször „ „	215	124	42	25	—	1	3	—	—	4	199
Összesen	6.048	3.775	906	749	61	44	34	39	31	56	5.695
Százalékban.											
Január 18—24. közötti időben											
1 alkalommal fogyasztott szeszitalt	51.79	52.82	47.02	53.14	67.21	52.27	41.18	30.77	45.16	46.43	51.76
2 „ „	21.51	21.46	23.18	20.29	11.47	22.73	23.53	25.64	22.58	19.64	21.51
3 „ „	8.56	8.13	9.93	9.75	6.56	9.09	8.82	10.26	—	5.36	8.57
4 „ „	4.33	4.42	3.20	4.67	6.56	4.55	2.94	7.69	6.45	5.36	4.32
5 „ „	1.79	1.56	1.66	2.54	3.28	—	—	2.56	3.23	5.36	1.76
6 „ „	1.75	1.56	2.21	1.73	1.64	2.27	—	5.13	—	1.78	1.70
Naponként „ „	6.71	6.76	8.17	4.54	3.28	6.82	14.71	17.95	22.58	8.93	6.88
Napjában többször „ „	3.56	3.29	4.63	3.34	—	2.27	8.82	—	—	7.14	3.50
Összesen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

hogy az ily minőségben foglalkoztatott háztartási alkalmazottak korukat tekintve is még maguk is úgyszólván gyermekeleányok. Feltűnően alacsony a házvezetők pálínka-fogyasztása (2.56%), bár ők viszont a már kiemelt borfogyasztásuk révén visznek vezetőszerepet az alkoholélvezetek terén.

c) Munkások.

Tanulmányunk tárgyköre szempontjából legértékesebb a statisztikai hivatalnak az az összeírása, amely a főváros legnépesebb társadalmi kategóriájának: a munkásságnak szociális és gazdasági helyzetét világítja meg. A statisztikai hivatal e nagyhorderejű felvétele révén több mint 102 és félezer budapesti munkás életkörülményei váltak ismeretessé előttünk és segélyével bepillantást nyerhetünk természetesen a munkásosztály alkoholfogyasztásának alakulásába is. Széleskörű kombinatív feldolgozások folytán az összegyűjtött anyag kellő kiaknázása oly megvilágításban állította eléink a tanulmányunk tárgykörébe vágó kérdést is, hogy az alkoholfogyasztás gyakorisága mellett a különféle szeszesitalokból fogyasztott mennyiségbeli adatok is ismeretessé váltak előttünk.¹⁾

Mivel a szeszesitalt fogyasztó munkások arányszámainak alakulásánál jelentősen közrejátszik a nemek egymásközi aránya, célszerűnek látszik a fentebbi adatokat a nemek megkülönböztetésével vizsgálat alá venni.

Az alkoholt fogyasztó férfiak rovatában a legjelentősebb viszonyszámokat az eltartott családtagok nélkül élő özvegyeknél és elváltaknál (38.94%) találjuk. Úgy látszik, hogy általában azok, *akiknek mások eltartásáról gondoskodniok nem kell, inkább szeszesitalfogyasztók, mint a családidos férfiak*. Még inkább áll e megállapítás természetesen azokra a munkásokra, akiknek családjához kereső családtagok is kapcsolódnak.

Hogy a nőtlen férfiak e megállapítás keretébe nem vonhatók, annak magyarázatát egyrészt a fiatalsággal járó kisebb keresetben látjuk, másrészt valószínű, hogy a családjával lakó, illetőleg főbérlo vagy háztulajdonos nőtlen férfiak bizonyos hányadának a velük lakó hozzátartozóikról is gondoskodniok kell.

Az özvegy és elvált férfiak jelentősebb alkoholfogyasztását nyilván előmozdítja az átlagos magasabb életkor és az idetartozók magasabb jövedelme, illetőleg az elváltaknál az iszákosság, mint válóok is magyarázza.

A szeszesitalt fogyasztó női munkások rovatában megközelíthetetlenül kiemelkedik a közös háztartásban élők (6.75%) és az idegeneknél lakó (?) nők (6.21%) részesedése. Ezek mellett jelentős még a kereső és eltartott családtagok nélkül élő özvegy és elvált asszonyok aránya is (4.62%). E kiemelt három kategória jelentős alkoholfogyasztása talán bizonyos erkölcsi

¹⁾ Lásd: dr. Illyefalvi I. Lajos i. m. 819—820. és 832—835. oldal.

22. tábla. Háztartási alkalmazottak megoszlása bor-, sör- és pálinkafogyasztás szerint. — 1927.

Megnevezés	Alkalmazottak száma	Nőalkalmazottak									
		mindenes	szakácsnő	szobaleány	gyermekleány	mosogatóleány	dajka	házvezetőnő	komorna	egyéb	együtt
Január 18—24. közötti időben.											
a) Abszolút számban.											
Bort 1—2 alkalommal fogyasztott ..	3.519	2.256	549	449	40	23	20	23	17	39	3.416
" 3—4 " " " ..	385	252	52	30	4	2	2	2	1	4	349
" 5—6 " " " ..	106	55	15	8	—	—	—	3	—	2	83
" naponkint " " " ..	342	196	57	24	1	—	3	6	6	11	304
" napjában többször " " " ..	42	26	10	2	—	1	—	—	—	—	39
Összesen	4.394	2.785	683	513	45	26	25	34	24	56	4.191
Sört 1—2 alkalommal fogyasztott ..	2.061	1.095	288	219	16	15	12	10	8	13	1.676
" 3—4 " " " ..	297	137	18	21	2	3	2	3	1	4	191
" 5—6 " " " ..	46	24	4	4	1	—	—	—	—	1	34
" naponkint " " " ..	158	73	28	17	—	3	2	—	3	2	128
" napjában többször " " " ..	35	15	4	3	—	—	1	—	—	—	23
Összesen	2.597	1.344	342	264	19	21	17	13	12	20	2.052
Likórt, pálinkát 1—2 alk. fogyasztott ..	800	525	99	92	12	4	3	1	2	6	744
" 3—4 " " " ..	126	85	26	11	—	—	—	—	1	1	124
" 5—6 " " " ..	40	29	7	2	—	—	—	—	—	1	39
" naponkint " " " ..	64	48	10	3	—	—	1	—	—	1	63
" napj. többször " " " ..	20	13	4	3	—	—	—	—	—	—	20
Összesen	1.050	700	148	111	12	4	4	1	8	9	990
Január 18—24. közötti időben.											
b) Százalékokban.											
Bort 1—2 alkalommal fogyasztott ..	80-09	81-01	80-38	87-52	88-89	88-46	80-00	67-65	70-83	69-65	81-51
" 3—4 " " " ..	8-76	9-05	7-61	5-85	8-89	7-69	8-00	5-88	4-17	7-14	8-33
" 5—6 " " " ..	2-41	1-97	2-20	1-56	—	—	—	8-82	—	3-57	1-98
" naponkint " " " ..	7-78	7-04	8-35	4-68	2-22	—	12-00	17-65	25-00	19-64	7-25
" napjában többször " " " ..	0-96	0-93	1-46	0-39	—	3-85	—	—	—	—	0-93
Összesen	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
Sört 1—2 alkalommal fogyasztott ..	79-36	81-47	84-21	82-95	84-21	71-42	70-59	76-92	66-67	65-00	81-67
" 3—4 " " " ..	11-44	10-19	5-26	7-95	10-53	14-29	11-76	23-08	8-33	20-00	9-31
" 5—6 " " " ..	1-77	1-79	1-17	1-52	5-26	—	—	—	—	5-00	1-66
" naponkint " " " ..	6-08	5-43	8-19	6-44	—	14-29	11-76	—	25-00	10-00	6-24
" napjában többször " " " ..	1-35	1-12	1-17	1-14	—	—	5-89	—	—	—	1-12
Összesen	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
Likórt, pálinkát 1—2 alk. fogyasztott ..	76-19	75-00	67-81	82-89	100-00	100-00	75-00	100-00	66-67	66-67	75-15
" 3—4 " " " ..	12-00	12-14	17-81	9-91	—	—	—	—	33-33	11-11	12-53
" 5—6 " " " ..	3-81	4-14	4-79	1-80	—	—	—	—	—	11-11	3-94
" naponkint " " " ..	6-10	6-86	6-85	2-70	—	—	25-00	—	—	11-11	6-36
" napj. többször " " " ..	1-90	1-86	2-74	2-70	—	—	—	—	—	—	2-02
Összesen	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
c) A szeszesített fogyasztó háztartási alkalmazottak százalékában.											
Bort fogyasztott	72-65	73-78	75-39	68-49	73-76	59-09	73-53	87-18	77-42	100-00	73-59
Sört fogyasztott	42-94	35-61	37-75	35-25	31-15	47-73	50-00	33-33	38-71	35-71	36-03
Likórt, pálinkát fogyasztott	17-36	18-54	16-11	14-82	19-67	9-09	11-76	2-56	9-68	16-07	17-38

23. tábla. A munkások szeszestalfogyasztása általában. — 1929.

Megnevezés	Munkások száma			Ezek közül szeszestalt fogyasztott					
				abszolút számban			százalékban		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
a) Családi állapot szerint.									
Nőtlen, hajadon :									
idegeneknél lakó	10.006	3.138	13.144	2.151	195	2.346	21-50	6-21	17-85
családjával lakó	13.470	12.904	26.374	1.713	226	1.939	12-72	1-75	7-35
főbérlo vagy háztulajdonos	1.210	1.027	2.237	252	32	284	20-83	3-12	12-70
Nős, férjezett :									
kereső család- { és elt. gyermekekkel v. családdal	11.169	3.904	15.073	2.992	114	3.106	26-79	2-92	20-61
taggal { eltartott gyermek v. családtag nélk.	2.622	4.944	7.566	657	167	824	25-06	3-38	10-89
kereső család- { és elt. gyermekekkel v. családdal	31.258	87	31.345	7.010	—	7.010	22-43	—	22-36
tag nélkül { eltartott gyermek v. családtag nélk.	847	210	1.057	199	10	209	23-49	4-76	19-77
Özvegy, elvált :									
kereső család- { és elt. gyermekekkel v. családdal	289	668	957	99	16	115	34-26	2-40	12-02
taggal { eltartott gyermek v. családtag nélk.	113	652	765	44	15	59	38-94	2-30	7-71
kereső család- { és elt. gyermekekkel v. családdal	370	607	977	98	11	109	26-49	1-81	11-16
tag nélkül { elt. gyermek v. családtag nélk.	1.003	1.450	2.453	324	67	391	32-30	4-62	15-94
Közös háztartásban élő	455	163	618	128	11	139	28-13	6-75	22-49
Együtt	72.812	29.754	102.566	15.667	864	16.531	21-52	2-90	16-13
b) Foglalkozási főcsoportok szerint.									
a) Magánüzemek :									
vas- és fémipar	5.894	1.161	7.055	1.027	28	1.055	17-42	2-41	14-95
gépgyártás stb.	13.430	2.476	15.906	2.231	45	2.276	16-61	1-82	13-88
kő-, föld-, agyag-, aszbeszt-, üvegipar	1.087	214	1.301	225	3	228	20-70	1-40	17-52
fa- és csontipar	4.950	429	5.379	791	7	798	15-98	1-63	14-84
bőr-, sörté-, szőr-, toll- és ruggyantaipar	1.712	996	2.708	306	21	327	17-87	2-11	12-08
fonó- és szövőipar	3.676	8.229	11.905	516	148	664	14-04	1-80	5-58
ruházati ipar	4.546	3.114	7.660	640	119	759	14-08	3-82	9-91
papírosipar	400	1.384	1.784	86	28	114	21-50	2-02	6-39
élelmezési és élvezeti cikkek gyártása	4.073	2.034	6.107	1.363	56	1.419	33-46	2-75	23-24
vegyészeti ipar	1.408	1.091	2.499	276	20	296	19-60	1-83	11-84
épitőipar	1.499	83	1.582	304	1	305	20-28	1-20	19-28
sokszorosító- és műipar	3.503	1.813	5.316	827	30	857	23-61	1-65	16-12
szállodás- és vendéglősiipar	3.469	2.532	6.001	1.188	289	1.477	34-25	11-41	24-61
ipar együtt	49.647	25.556	75.203	9.780	795	10.575	19-70	3-11	14-06
kereskedelem	3.494	811	4.305	853	24	877	24-41	2-96	20-37
közlekedés	994	19	1.013	337	3	340	33-90	15-79	33-56
Magánüzemek összesen ..	54.135	26.386	80.521	10.970	822	11.792	20-26	3-12	14-64
b) Közüzemek :									
állami	6.191	2.347	8.538	1.564	25	1.589	25-26	1-07	18-61
városi	12.486	1.021	13.507	3.133	17	3.150	25-09	1-67	23-32
Közüzemek összesen	18.677	3.368	22.045	4.697	42	4.739	25-15	1-25	21-84
Mindössze	72.812	29.754	102.566	15.667	864	16.531	21-52	2-90	16-13

okok mellett összefüggésbe hozható azzal a körülménnyel, hogy a szóbanlevő családi állapotú munkásnőknek nem igen kell hozzátartozóik eltartásáról gondoskodniuk.

A családi állapot jelentősebb szerepet játszik a női munkások szeszesitalfogyasztásának kérdésében, mint a férfiaknál, mivel azt tapasztaljuk, hogy a nők rovatában a legmagasabb arányszám jóval több, mint kétszerese az alkoholfogyasztó munkásnők átlagos részesedésének, holott a férfiaknál e szám meg sem közelíti az átlag kétszeresét.

Foglalkozási főcsoportok szerint vizsgálva a szóbanlevő kérdést, felölik, hogy az alkoholt fogyasztó munkások aránya kiváltképen a szállodás- és vendéglősiparban (34-25%), a közlekedésnél (33-90%), valamint az élelmezési és élvezeti cikkek gyártásában (33-46%) kiemelkedő. Az első és az utóbbi foglalkozási főcsoportban nyilván a természetbeni szeszesitaljárandóság szolgálhat magyarázatul, míg a közlekedési alkalmazottak alkoholszeretete köztudomású. Viszonylag alacsonyabb a fonó- és szövőiparban (14-04%), valamint a ruházati iparban (14-08%) alkalmazott férfiak számaránya, amit talán a gyengébb kereset magyarázhat?

A szeszesített fogyasztó munkásnők amúgysem túlnagy száma — a messze kiemelkedő szállodás- és vendéglősipar 11-41%-os arányszámának kivételével — annyira széttagozódik, hogy az egyes foglalkozási főcsoportok rovataira jutó adatok következtetések levonására nem alkalmasak.

A 24. számú tábla adatainak tanúsága szerint a szeszesített fogyasztó munkásság túlnyomó hányada, 87-10%-a a borivók rovatában szerepel, míg az emberi szervezetre legkárosabb pálinkát a felvétel hetében az alkoholfogyasztóknak csak 14-78%-a itta. Feltűnőbb e két italfajta arányának ilyen való alakulása azért is, mivel a felvétel időpontja inkább kedvez az erősebb pálinkafogyasztásnak. Ép ellenkező hatása volt a felvétel idejében a hidegnek a sörfogyasztás alakulására, hisz köztudomású, hogy a téli hónapokban a sörözés még a nagyobb jövedelemmel bíró polgári foglalkozású egyéneknek is lényegesen megcsappan.

A borkedvelők rovatait vizsgálva kitűnik, hogy a kiemelkedő arányszámokat a nők, illetve férjezett családi állapotúak sora mutatja, mégpedig itt is azok közül, akik eltartott gyermekkel vagy családtaggal bírnak. Feltűnő jelenség, hogy az ily családi viszonyok között élő munkások rovatában a pálinkafogyasztást jelző arányszám igen alacsony. E kettős megállapítás párhuzamos szemlélete igazolja azon feltevésünket, hogy *a népesebb családú munkások az italozásnak inkább szolidabb formáját kedvelik*. Feltevésünk helyességét bizonyítja még azon körülmény is, hogy a pálinkafogyasztók túlnyomórészt — és pedig úgy a házasság, mint pedig az özvegy és elvált családi állapotú munkások közül — az eltartott gyermek vagy családtag nélküliek soraiból regrutálódnak. E megállapításunk kapcsán egyúttal utalnunk kel

24. tábla. Munkások megoszlása családtagok, illetve bor-, sör- és pálinkafogyasztás szerint. — 1929.

Megnevezés	Nőtlen, hajadon			Nős, férjezett				Özvegy, elvált				Közös háztartásban élő	Összesen
	Idegeneknél lakó	családjával lakó	fűtendő vagy háztulajdonos	kereső családdal		kereső családdal tag nélkül		kereső családdal		kereső családdal tag nélkül			
				és eltartott gyermekkel vagy családdal	eltartott gyermek v. családtag nélkül	és eltartott gyermekkel vagy családdal	eltartott gyermek v. családtag nélkül	és eltartott gyermekkel vagy családdal	eltartott gyermek v. családtag nélkül				
a) Abszolút számban.													
Bort fogy. a felv. hetében :													
—1 liter	1.379	1.343	188	2.259	520	4.951	134	82	45	66	211	86	11.264
1—2	271	214	40	380	109	967	25	15	6	15	85	23	2.150
2—3	85	43	20	113	35	241	8	2	—	4	22	5	578
3—4	39	17	3	28	3	78	4	—	1	2	6	2	183
4—5	34	12	1	15	2	37	2	—	—	—	1	3	107
5—	28	20	2	12	2	48	2	1	—	1	1	—	117
együtt	1.836	1.649	254	2.807	671	6.322	175	100	52	88	326	116	14.399
Sört fogy. a felv. hetében:													
—1 liter	403	330	32	179	101	485	20	6	3	17	65	10	1.651
1—2	170	73	10	69	35	184	16	2	1	4	30	3	597
2—3	70	22	3	26	10	88	3	1	—	1	6	3	233
3—4	29	8	1	20	2	28	1	—	1	—	2	—	92
4—5	23	13	1	26	3	51	2	2	—	—	1	1	123
5—	8	4	4	8	1	46	—	1	—	—	—	1	73
együtt	703	450	51	328	152	882	42	12	5	22	104	18	2.769
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott a felvétel hetében :													
—0,2 liter	228	177	29	219	118	643	20	13	3	11	44	30	1.535
0,2—0,5	98	64	14	124	43	289	8	5	2	3	23	14	687
0,5—1,0	30	18	6	15	8	58	2	2	1	—	7	4	151
1,0—1,5	4	4	1	3	2	25	1	—	—	—	—	1	41
1,5—	3	5	1	3	6	1	3	—	—	—	6	2	30
együtt	363	268	51	364	177	1.016	34	20	6	14	80	51	2.444
b) Százalékokban.													
Bort fogy. a felv. hetében :													
—1 liter	75-11	81-44	74-02	80-48	77-50	78-31	76-57	82-00	86-54	75-00	64-72	72-27	78-23
1—2	14-76	12-98	15-75	13-54	16-24	15-30	14-29	15-00	11-54	17-04	26-07	19-33	14-93
2—3	4-63	2-61	7-87	4-02	5-21	3-81	4-57	2-00	—	4-55	6-75	4-20	4-02
3—4	2-12	1-03	1-18	1-00	0-45	1-23	2-29	—	1-92	2-27	1-84	1-68	1-27
4—5	1-85	0-73	0-39	0-53	0-30	0-59	1-14	—	—	—	0-31	2-52	0-74
5—	1-53	1-21	0-79	0-43	0-30	0-76	1-14	1-00	—	1-14	0-31	—	0-81
együtt	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
Sört fogy. a felv. hetében :													
—1 liter	57-33	73-33	62-75	54-57	66-45	54-99	47-62	50-00	60-00	77-27	62-50	55-56	59-63
1—2	24-18	16-22	19-61	21-04	23-02	20-86	38-10	16-67	20-00	18-18	28-85	16-67	21-56
2—3	9-96	4-89	5-88	7-93	6-58	9-98	7-14	8-33	—	4-55	5-77	16-67	8-41
3—4	4-12	1-78	1-96	6-09	1-32	3-17	2-38	—	20-00	—	1-92	—	3-32
4—5	3-27	2-89	1-96	7-93	1-97	5-78	4-76	16-67	—	—	0-96	5-55	4-44
5—	1-14	0-89	7-84	2-44	0-66	5-22	—	8-33	—	—	—	5-55	2-64
együtt	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott a felvétel hetében :													
—0,2 liter	62-81	66-04	56-86	60-17	66-67	63-29	58-83	65-00	50-00	78-57	55-00	58-83	62-80
0,2—0,5	27-00	23-88	27-45	34-07	24-29	28-44	23-53	25-00	33-33	21-43	28-75	27-45	28-11
0,5—1,0	8-26	6-72	11-77	4-12	4-52	5-71	5-88	10-00	16-67	—	8-75	7-84	6-18
1,0—1,5	1-10	1-49	1-96	0-82	1-13	2-46	2-94	—	—	—	—	1-96	1-68
1,5—	0-83	1-87	1-96	0-82	3-39	0-10	8-82	—	—	—	7-50	3-92	1-23
együtt	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00	100-00
c) A szeszestilt fogyasztó munkások százalékában.													
Bort fogyasztott	78-26	85-05	89-44	90-38	81-43	90-18	83-73	86-96	88-14	80-73	83-38	85-61	87-10
Sört fogyasztott	29-97	23-21	17-96	10-56	18-45	12-58	20-10	10-44	8-48	20-18	26-60	12-95	16-75
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott	15-47	13-82	17-96	11-72	21-48	14-49	16-27	17-39	10-17	12-84	20-46	36-69	14-78

az úgynevezett közös háztartásban élőkre is, akik, ha tárgykörünkben bármely szemszögből is folytatjuk vizsgálódásainkat, a vezetőszerp kétes dicsőségéről nem hajlandók lemondani.

Ugyancsak a közös háztartásbeliek soraiból kerül ki a többsége azon munkásoknak is, akik a felvétel hetében többféle szeszesitalt fogyasztottak. Ezek rovatában a többféle italfogyasztás százaléktöbblete 35-25-öt mutat, holott az özvegy és elvált családi állapotú, kereső és eltartott családtag-nélküliek (szóval egyedülélők) hasonló viszonzyszáma 30-44-ben jut kifejezésre. Egyféle szeszesital élvezetével leginkább azok a kereső családtaggal bíró özvegy, illetve elvált munkások elégedtek meg, akiknek családtagjaik eltartásáról gondoskodni nem kellett.

Foglalkozási főcsoportok szerint vizsgálva a szeszesitalfogyasztás alakulását, szembeszökő az a különbség, amely a magán- és közüzemek munkásságának alkoholélvezete között megnyilvánul. Kiténik ugyanis, hogy a szeszesitalt fogyasztó közüzemi munkásoknak jóval erősebb hányada borivó, a magániparban alkalmazottak viszont inkább a sör- és pálinkafogyasztás terén mutatnak jelentősebb arányszámot. (Lásd a 25. számú táblát.)

Az állami közüzemek munkásainak borfogyasztása (95-66%) erősen vetélkedik az elsőségért a közlekedés körében foglalkoztatott alkalmazottak borivásával (95-88%). E két foglalkozási főcsoportbeliek alkoholfogyasztásában lényeges különbség gyanánt azonban megemlíthető, hogy az állami üzembeliek pálinkafogyasztási arányszáma (6-48) közel állván a minimum-hoz, természetesnek látszik a magas borfogyasztási százalékszám kialakulása, ezzel szemben a közlekedésbelieknek kiemelkedő pálinkafogyasztási arányszáma mellett (34-71) igen jelentős borfogyasztás is észlelhető.

Érthetőnek látszik a szállodás- és vendéglősiparban alkalmazott borfogyasztók alacsony aránya, ha figyelembe vesszük azt, hogy az idesorozott szeszesitalt fogyasztó munkásságnak csaknem a fele a téli hónap dacára is sört ivott, bár kétségtelennek látszik, hogy annak túlnyomó részét természetbeni járandóságaképen fogyasztotta.

A 25. számú tábla adatai révén, az eddig tárgyalt szeszfogyasztás gyakoriságának kérdése mellett, szemléltetni kívánjuk, hogy a fővárosi munkásság a felvétel hetében mily mennyiségű szeszesitalokat fogyasztott el.

Köztudomású, hogy az egyes szeszesitalfajták fogyasztására az esztendő más és más szakában különféle tényezők is befolyást gyakorolnak. Az időjárás viszonyok mellett különösen számolni kell a fogyasztók közönség anyagi helyzetére kiható körülményekkel. Ilyenek gyanánt említhetjük a házbérnegyed, sőt újabban minden hó első hetét, továbbá a beiratkozási költségekre való tekintettel az iskolév kezdetét. Nem szabad megfeledkeznünk különösen az úgynevezett szezonmunkák okozta időszaki munkanélküliségről sem. E ténye-

25. tábla. Munkások megoszlása foglalkozási főcsoportok,

Megnevezés	a) M a g á n-										
	Vas- és fémipar	Gépgyártás stb.	Kő-, föld-, agyag-, asztalos és livégipar	Fa- és csontipar	Bőr-, sőrte-, szőr-, toll- és ruganyipar	Fonó- és szövőipar	Ruházati ipar	Papírosipar	Élelmzési és élvezeti cikkek gyártása	Vegyiéeti ipar	Építőipar
a) Abszolút											
Bort fogyasztott a felvétel hetében:											
—1 liter	641	1.762	170	580	269	466	553	63	891	166	156
1-2	222	239	24	76	15	68	58	21	226	48	77
2-3	52	48	6	15	5	24	14	4	42	28	18
3-4	8	17	5	7	2	7	4	2	12	4	4
4-5	7	10	2	13	2	4	2	1	6	5	4
5—	9	22	1	9	5	6	2	3	9	2	4
együtt	989	2.088	208	700	297	575	640	94	1.188	258	283
Sört fogyasztott a felvétel hetében:											
—1 liter	102	191	10	74	35	87	82	20	131	17	31
1-2	36	54	2	26	7	26	21	8	83	3	13
2-3	12	13	2	4	2	10	6	1	24	—	6
3-4	2	4	—	1	2	4	5	—	11	1	3
4-5	2	2	—	3	1	2	1	—	70	—	1
5—	1	—	—	2	—	—	3	—	50	—	—
együtt	155	284	14	110	47	129	118	29	389	21	54
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott a felvétel hetében:											
—0.2 liter	88	219	6	72	22	64	64	12	186	34	34
0.2-0.5	53	48	7	35	9	39	31	8	86	42	20
0.5-1.0	8	13	2	1	4	7	22	1	7	6	4
1.0-1.5	4	—	—	—	—	—	11	—	1	1	—
1.5—	1	—	—	2	—	—	6	5	—	—	—
együtt	154	280	15	118	39	110	134	28	280	83	58
b) Százalé-											
Bort fogyasztott a felvétel hetében:											
—1 liter	68.26	83.98	81.73	82.85	90.24	81.04	86.40	67.03	75.13	65.61	59.32
1-2	23.64	11.39	11.54	10.86	5.06	11.83	9.06	22.34	19.05	18.97	29.28
2-3	5.54	2.29	2.85	2.14	1.68	4.17	2.19	4.25	3.54	11.07	6.84
3-4	0.85	0.81	2.44	1.00	0.67	1.22	0.62	2.13	1.01	1.58	1.52
4-5	0.75	0.48	0.96	1.86	0.67	0.70	1.42	1.06	0.51	1.98	1.52
5—	0.96	1.05	0.48	1.29	1.68	1.04	0.31	3.19	0.76	0.79	1.52
együtt	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Sört fogyasztott a felvétel hetében:											
—1 liter	65.81	72.35	71.44	67.27	74.47	67.44	69.49	68.96	35.50	80.95	57.41
1-2	23.22	20.46	14.28	23.63	14.90	20.16	17.80	27.59	22.50	14.29	24.08
2-3	7.74	4.92	14.28	3.64	4.25	7.75	5.08	3.45	6.50	—	11.11
3-4	1.29	1.51	—	0.91	4.25	3.10	4.24	—	2.98	4.76	5.55
4-5	1.29	0.76	—	2.73	2.13	1.55	0.85	—	18.97	—	1.85
5—	0.65	—	—	1.82	—	—	2.54	—	13.55	—	—
együtt	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott a felvétel hetében:											
—0.2 liter	57.14	78.22	40.00	61.02	56.41	58.18	47.76	46.15	66.43	40.96	58.62
0.2-0.5	34.42	17.14	46.67	29.66	23.07	35.46	23.13	30.77	30.71	50.60	34.48
0.5-1.0	5.19	4.64	13.33	6.78	10.26	6.36	16.42	3.85	2.50	7.23	6.90
1.0-1.5	2.60	—	—	0.85	10.26	—	8.21	—	0.36	1.21	—
1.5—	0.65	—	—	1.60	—	—	4.48	19.23	—	—	—
együtt	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
c) A szeszesített fogyasztó											
Bort fogyasztott	89.00	92.18	91.23	87.72	90.83	86.59	84.32	82.46	83.58	85.47	86.23
Sört fogyasztott	14.69	11.60	6.14	13.78	14.37	19.42	15.55	25.44	26.00	7.09	17.70
Likört, rumot, pálinkát fogyasztott	14.60	12.30	6.58	14.79	11.92	16.56	17.65	22.81	19.73	28.04	19.02

illetve bor-, sör- és pálinkafogyasztás szerint. — 1929.

ü z e m e k						b) Közüzemek				Mindössze	Megnevezés
Szorzó- és mű- ipar	Szálló- és vendéglőipar	Ipar együtt	Kereskedelem	Közlekedés	Összesen	Állami	Városi	Összesen			
számban.									Bort fogyasztott a felvétel hetében: —1 liter		
545	566	6.827	517	203	7.547	1.318	2.399	3.717	11.264	1—2 „	
108	240	1.422	169	84	1.675	142	333	475	2.150	2—3 „	
33	103	392	50	21	463	38	77	115	578	3—4 „	
7	43	122	11	11	144	8	31	39	183	4—5 „	
3	14	80	10	3	93	5	9	14	107	5— „	
8	5	85	9	4	98	9	10	19	117	együtt	
704	971	8.928	766	328	10.020	1.520	2.859	4.379	14.399		
Sört fogyasztott a felvétel hetében: —1 liter											
146	355	1.281	70	21	1.372	72	207	279	1.651	1—2 „	
42	174	495	17	10	522	20	55	75	597	2—3 „	
14	103	197	7	2	206	9	18	27	233	3—4 „	
1	50	84	3	2	89	2	1	3	92	4—5 „	
3	30	115	3	—	118	—	5	5	123	5— „	
—	9	65	7	—	72	—	1	1	73	együtt	
206	721	2.237	107	35	2.379	103	287	390	2.769		
Likört, rumot, pálinkát fo- gyasztott a felvétel hetében: —0.2 liter											
116	32	949	123	71	1.143	71	321	392	1.535	0.2—0.5 „	
34	25	437	79	32	548	22	117	139	687	0.5—1.0 „	
5	4	91	16	6	113	6	32	38	151	1.0—1.5 „	
1	8	31	—	7	38	1	2	3	41	1.5— „	
2	3	19	3	2	24	3	3	6	30	együtt	
158	72	1.527	221	118	1.866	103	475	578	2.444		
Bort fogyasztott a felvétel hetében: —1 liter											
77.41	58.29	76.47	67.49	62.27	75.32	86.71	83.91	84.88	78.23	1—2 „	
15.34	24.72	15.93	22.06	25.77	16.71	9.34	11.65	10.85	14.93	2—3 „	
4.69	10.61	4.39	6.53	6.44	4.62	2.50	2.69	2.63	4.02	3—4 „	
0.99	4.43	1.37	1.44	3.37	1.44	0.53	1.08	0.89	1.27	4—5 „	
0.43	1.44	0.89	1.31	0.92	0.93	0.33	0.32	0.32	0.74	5— „	
1.14	0.51	0.95	1.17	1.23	0.98	0.59	0.35	0.43	0.81	együtt	
100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00		
Sört fogyasztott a felvétel hetében: —1 liter											
70.87	49.24	57.27	65.43	60.00	57.67	69.90	72.13	71.54	59.63	1—2 „	
20.39	24.13	22.13	15.89	28.58	21.94	19.42	19.16	19.23	21.56	2—3 „	
6.80	14.29	8.81	6.54	5.71	8.66	8.74	6.27	6.92	8.41	3—4 „	
0.49	6.93	3.75	2.80	5.71	3.74	1.94	0.35	0.77	3.32	4—5 „	
1.45	4.16	5.14	2.80	—	4.96	—	1.74	1.28	4.44	5— „	
—	1.25	2.90	6.54	—	3.03	—	0.35	0.26	2.64	együtt	
100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00		
Likört, rumot, pálinkát fo- gyasztott a felvétel hetében: —0.2 liter											
73.41	44.44	62.15	55.65	60.17	61.25	68.93	67.58	67.82	62.80	0.2—0.5 „	
21.52	34.72	28.62	35.75	27.12	29.37	21.36	24.63	24.05	28.11	0.5—1.0 „	
3.17	5.56	5.96	7.24	5.08	6.06	5.83	6.74	6.57	6.18	1.0—1.5 „	
63	11.11	2.03	—	5.94	2.04	0.97	0.42	0.52	1.68	1.5— „	
1.27	4.17	1.24	1.36	1.69	1.28	2.91	0.63	1.04	1.23	együtt	
100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00		
Bort fogyasztott Sört fogyasztott Likört, rumot, pálinkát fogyasztott											
82.14	65.75	84.43	87.34	95.88	84.97	95.66	90.76	92.41	87.10		
24.04	48.82	21.15	12.20	10.29	20.17	6.48	9.11	8.23	16.75		
18.44	4.87	14.44	25.20	34.71	15.82	6.48	15.08	12.20	14.78		

zők kétségtelenül csökkentőleg hatnak a szeszésitalfogyasztás alakulására, de viszont növeli az alkoholfogyasztást a nagyobb ünnepek alatti italozás, míg azok előtt az alkalmi takarékoskodás gátat vet a szeszésitalfogyasztás emelkedésének. A mondottaknál fogva tehát téves lenne eljárásunk, ha a felvétel alkalmával bevallott egyheti italfogyasztás mennyiségéből a munkásság évi fogyasztására vonnánk le konkluziókat. Ezért tehát a kiszámított kvótákat inkább csak az egyes kategóriák különböző fogyasztása között mutatkozó eltérések szemléltetésére fordítjuk. (Lásd a 26. számú táblát.)

A férfiak rovatában a legjelentősebb szeszfogyasztást az özvegyeknél és elváltaknál találjuk. Ezek közül is *kimagaslik azon kereső családtagnélküli munkások alkoholélvezete, akiknek családtagok eltartásáról gondoskodniuk nem kell.* Feltűnő különbség nyilvánul meg a családjánál, illetve az idegeneknél lakó nőtlen munkások italfogyasztása között, mivel a családi otthon melegét élvező munkások által elfogyasztott alkoholmennyiség csaknem a felét teszi az albérletben lakó s így a korcsmákra inkább ráutalt fiatalság szeszkvótájának.

A 26. számú táblában még jobban kiütözik a közös háztartásban élő nők aránytalanul magas szeszésitalfogyasztása (2.03 cl), mint ahogy a körülményre már a 23. számú táblázat szemlélete alapján gondolhattunk. E munkások jelentős alkoholfogyasztásával szembeállítjuk azoknak a kereső családtagnélküli özvegy vagy elvált anyáknak az italkvantumát, akiknek gyermekeik eltartásáról is gondoskodniuk kell (0.08 cl). Az idegeneknél, illetőleg a családjával lakó hajadonok szeszésitalfogyasztása között az utóbbiak javára körülbelül ugyanolyan különbség nyilvánul meg, mint aminőt fentebb a férfiaknál láthattunk. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy feltevésünk szerint az idegeneknél lakó hajadonok rovatába sorozott nők egy része *valójában* a közös háztartásbeli nők csoportjába tartozna. Nem látjuk érdektelennek rámutatni arra a körülményre, hogy a kereső családtagnélküli férjezett, de eltartott gyermekkel vagy családtaggal bíró munkások között egyetlen egy sem akadt, aki a felvétel hetében szeszésitalt fogyasztott volna.

A fejenkinti szeszésitalfogyasztás vizsgálatánál ismételten leszögezhetjük azon megállapításunkat, hogy *alkoholfogyasztás szempontjából a családi állapot a nőknél nagyobb szerepet játszik, mint a férfiaknál.* Az alap teljesen azonos azzal, amelyet 23. számú táblánkkal kapcsolatosan már alkalmunk volt ismertetni.

Fentebb a szeszésitalfogyasztás gyakoriságának szempontjából a szállodás- és vendéglősiparban alkalmazott munkások arányszáma felülmúlta a közlekedés körében alkalmazottakét. Az elfogyasztott italmennyiség nagyságát tekintve már a közlekedésbelieké a vezetőszerep. Érthető, hogy a vendéglősszemélyzet rendszeresen kipurciózott kvantuma háttérbeszorul a közlekedési alkalmazottak alkoholfogyasztása mellett, akik télben-fagyban munkaidejük túlnyomórésztét a szabadban töltik. Ugyancsak a természetbeni

italjárandóság következtében kiemelendő az élelmezési és élvezeti cikkek gyártása körében alkalmazott munkások fejkvótája. E három foglalkozási főcsoport alkalmazottainak italfogyasztása messze kiemelkedik a többiekéhez képest. A legkisebb fogyasztás tekintetében a fonó-, szövő-, valamint a ruházati iparban alkalmazott munkások az első helyet a vas- és fémipari társaiknak engedték át.

A munkásnők közül a kereskedelem, a városi közüzem és a papirosipar által foglalkoztatottak rovatai mutatják a legmagasabb italfogyasztást és pedig a pálinka viszonylag jelentős kvantuma révén. E foglalkozási csoportok után következnek a szállodás- és vendéglősiparbeliek, a már fentebb ismertetett oknál fogva. Említésre méltó még a ruházati ipar munkásnőinek alkoholfogyasztása is, valószínűleg az idesorozott varrónők és cipőtűzőnők révén.

Bár a szeszestalfogyasztás gyakorisága és mérve más és más társadalmi kategóriában különféle képet mutat, mégis megállapítható, hogy valamely terület megfigyelés alá vont *lakosságának alkoholélvezete nem csupán a népesség korösszetételétől, kereseti viszonyaitól vagy más egyéb lokális jelentőségű tényezőtől függ*, hanem a szeszestalfogyasztók számának alakulására, az alkoholélvezet mérvére *jelentékeny befolyást gyakorol a lakosság családi állapot szerinti megoszlása és a kereső, illetve eltartott családtagoknak háztartásonkénti tömörülése*. Ezzel nem azt kívánjuk bizonyítani, hogy az emberekben szunnyadó alkoholélvezet utáni hajlamosság megnyilatkozásának indító oka a családi körülményekben gyökerezik, hanem állítjuk, hogy a különböző megfigyelési területek adatainak összehasonlításánál a népesség családi állapot szerinti tagozódását figyelmen kívül hagyni nem lehet. E megállapításunk különös mértékben áll a nők alkoholfogyasztási kérdésének elbírálására.

d) Szeszestalfogyasztás a háztartási számadások alapján.

A társadalom fogyasztása, a kereső népesség jövedelmének eloszlása a társadalmi kategóriák alkotó elemeinek, az egyes családok háztartásainak szemlélete alapján állapítható meg. A társadalom különböző rétegeinek ilyen szempontokból való vizsgálatánál az egyén a családi kötelékből ki nem vehető, mert annak gazdasági helyzete, ezzel együtt tehát a fogyasztás szempontjából kutatott jelentősége családjától függetlenül meg nem állapítható.¹⁾ A mondotak alapján tehát világos, hogy a háztartások jövedelemeloszlásának, illetve fogyasztásának megfigyelését célzó háztartási statisztika feladata nem lehet más, mint hogy a különféle társadalmi kategóriák háztartásaiban a családfő foglalkozása, a család összetétele, a háztartás jövedelme és a szükségletek kielégítése megállapíttassék. Az így leszűrt eredmények azután alkalmasak arra, hogy a létfenntartás költségei mellett az a körülmény is megállapíttassék, hogy a megfigyelt társadalmi réteg jövedelmének minő hányada esik a különféle szükségletek kielégítésére.

¹⁾ Lásd: dr. Szőnyi Gyula: Háztartás és háztartási statisztika. Közgazdasági enciklopédia. III. kötet. 719. oldal.

Tekintettel a fogyasztás ismeretéhez fűződő nemzetgazdasági és társadalompolitikai érdekek fontosságára, már a régebbi időkben is megtaláljuk ennek kutatása érdekében folytatott háztartási statisztikai vizsgálatok eredményeit. Engel szerint egy alacsonyabb munkakategóriába sorozható tanulatlan munkás háztartási kiadásainak 50—70%-át az ételmezésre, 9·7—14%-át lakásra, 10—16%-át ruházatra, 8—10%-át fűtésre és világításra és 4—15%-át pedig szeszesitalokra fordította.¹⁾ Földes Béla Gould amerikai fró adataira hivatkozik, amely szerint különféle nemzetek munkásainak jövedelme az egyes szükségletek kielégítése szempontjából a következőképen oszlik meg:²⁾

	A jövedelem százalékos megoszlása			
	amerikai	angol	francia	német
	m	u	n	k
Ételmezésre	42·2	51·33	52·4	49·9
Lakásra	13·7	9·9	7·8	8·6
Ruházatra	20·3	16·0	18·7	18·1
Szeszesitalokra	2·9	5·09	13·09	3·3
Dohányra	2·3	2·6	1·3	1·2
Könyvre és újságra	1·1	1·07	0·7	0·8
Megtakarításra	10·5	8·1	12·9	0·3

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal munkaprogramjának szociális és gazdasági problémákkal való telítettségéről tesz ismét tanúságot az a háztartási statisztikai adatgyűjtés, amely a főváros munkás-, illetve polgári társadalmának fogyasztási viszonyait tette kutatás tárgyává. Ezen adatgyűjtésből egyelőre csupán csak ötven munkás és ugyanannyi kispolgári háztartási számadás feldolgozási eredménye ismeretes előttünk, amelyek segítségével alábbiakban közreadjuk e két társadalmi kategória szeszesitalfogyasztására vonatkozó adatokat.

27. tábla. A háztartási statisztikai adatokat szolgáltató háztartások megoszlása a családfeők foglalkozása szerint.

a) Munkásháztartások.		b) Polgári háztartások.	
Ablaktisztító	1	Köztisztviselő	15
Asztalos, kádár	5	Főiskolai tanár	1
Bádogos, szerelő	2	Középiskolai tanár	1
Borbély	1	Elemi iskolai tanító	1
Cipész	3	Postatakarékpénztári tisztviselő	2
Gyárimunkás	11	Dohánygyári tisztviselő	1
Kertész	1	Katonatiszt	1
Lakatos, kovács	11	Ügyvéd	1
Raktári munkás	4	Fogorvos	1
Sokszorosító	2	Magántisztviselő	12
Szabó	2	Bszkrt tisztviselő	2
Szobafestő, fényező, mázoló	3	Hév tisztviselő	1
Textilmunkás	3	Meteorológiai int. tisztviselő	1
Zománczó	1	Nyug. köztisztviselő	4
		Kereskedő	1
		Kereskedelmi alkalmazott	2
		Szabó mester	1
		Drogista segéd	1
		Köztisztviselő özvegye	1

¹⁾ Lásd: dr. Gortvay György: Az alkoholkérdés társadalompolitikai megvilágításban. Különlennyomat a Társadalompolitikai Közlöny 1929. július havi számából. Budapest.

²⁾ Lásd: dr. Földes Béla: Fogyasztás. Közgazdasági Enciklopédia. Budapest II. kötet. 251. oldal.

Nem tartjuk érdektelennek, hogy mindenekelőtt (a 27. számú táblán) bemutassuk a szóbanlevő száz háztartás családfőjének foglalkozás szerinti megoszlását.

Ebből az összeállításból kitűnik, hogy az adatszolgáltató munkásháztartások családfői leginkább a gyárimunkások, illetve a lakatosok és kovácsok sorából kerültek ki, míg a polgári háztartások adatszolgáltatói túlnyomórészt tisztviselőcsaládok voltak.

28. tábla. A háztartások szeszesitalfogyasztása a fővárosban, a háztartási számadások alapján. — 1929.¹⁾

Megnevezés	A háztartásban elfogyasztott szeszesitalok mennyisége				
	bor	sör	pálinka	összesen	abszolút alkoholra átszámítva
	l i t e r				
	a) Szeszesitalfogyasztás általában.				
Munkásháztartások ²⁾	639-40	323-90	154-35	1.117-65	145-06
Polgári háztartások	1.289-80	268-40	151-15	1.709-35	205-35
Háztartások együtt ..	1.929-20	592-30	305-50	2.827-00	350-41
	b) Egy családtagra esik.				
Munkásháztartások ²⁾	2-61	1-32	0-63	4-56	0-59
Polgári háztartások	6-97	1-45	0-82	9-24	1-11
Háztartások együtt ...	4-49	1-38	0-71	6-58	0-81

Ami a háztartásokban elfogyasztott szeszesitalok mennyiségét illeti, már az első pillanatban szembeötlik, hogy az egy családtagra eső szeszesital-mennyiség messze elmarad nemcsak a jelentősebb budapesti, hanem az országos alkoholfogyasztást kifejező fejkvótától is. Bár kétségtelen, hogy a megfigyelés alá vont háztartások viszonylag alacsony számából nem igen lehet a főváros egész lakosságának szeszesitalfogyasztására messzemenő következtetéseket vonni, de állítjuk, hogy még abban az esetben sem lehetne a háztartási statisztika segítségével pontosan kimutatni Budapest, vagy bármely más terület alkoholfogyasztását, ha az adatszolgáltatásba sikerülne is valamennyi háztartást beszervezni. És pedig *lélektani okból nem, mivel a szeszesitalfogyasztás mérvének kristálytiszta tükörképét az önvallomások sohasem fogják visszavetíteni.*

De az igazság elferdítésének más okai is vannak. Igen gyakran előfordul, hogy a háztartáson kívül szeszesitalokra fordított összeg más egyéb kisebb-nagyobb tétellel együttesen egyenlítődik ki, s ez összegből az italra kiadott pénzt a véges emberi memória később már nem képes kihasítani. Ily esetekben az utólagosan megállapított mennyiség természetesen még távolabb jár az igazságtól.

¹⁾ 50 munkás- és 50 polgári háztartás adata. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának adatgyűjtése. — ²⁾ Lásd: dr. Illyefalvi I. Lajos: A munkások szociális és gazdasági viszonyai c. i. m. 410—473. oldal.

Nem kisebb jelentőségű indoka az alacsonyabb fejkvótának az a közismert tény is, hogy az úton és idegenben levő emberek nagyobb szesz-kvantumot fogyasztanak mint egyébként megszokott környezetükben. S habár az esetenként nem is nagyobb mennyiségű, mégis a megszorított fogyasztási esetek következtében feltétlenül kihat a vizsgált terület átlagának alakulására.

Állításainknak mintegy igazolásaképen alább közreadjuk azokat a szeszszesitalfogyasztási adatokat, amelyeket a németbirodalmi háztartási számadások alapján készítettünk el.

29. tábla. A háztartások szeszszesitalfogyasztása a Németbirodalomban a háztartási számadások alapján. — 1927—1928.¹⁾

Megnevezés	A háztartásban elfogyasztott szeszszesitalok mennyisége				
	bor	sör	pálinka	összesen	abszolút alkoholra átszámítva
l i t e r					
a) Szeszesitalfogyasztás általában.					
Munkások háztartásai	5.635-50	91.904-40	1.339-20	98.879-10	4.842-37
Alkalmazottak háztartásai...	4.956-00	41.118-00	1.175-00	47.249-00	2.669-07
Hivatalnokok háztartásai ...	5.346-70	38.637-00	1.056-00	45.039-70	2.555-35
Háztartások együtt....	15.938-20	171.659-40	3.570-20	191.167-80	10.066-79
b) Egy családtagra esik.					
Munkások háztartásai	1-51	24-67	0-36	26-54	1-30
Alkalmazottak háztartásai...	2-51	20-83	0-60	23-94	1-35
Hivatalnokok háztartásai ...	2-72	19-67	0-54	22-93	1-30
Háztartások együtt....	2-08	22-40	0-46	24-94	1-31

Kétségtelennek látszik, hogy az 1940 háztartás adatainak egybevetése alapján készült németbirodalmi statisztika fejenkénti szeszszesitalfogyasztás tekintetében közelebb jár az országos fejkvótához, mint a 100 budapesti háztartás fogyasztása akár az ország, akár pedig a főváros hasonló jelentőségű viszony-számához, de az említett okok következtében mégis csak csekély hányada annak.

Ha a budapesti és a németbirodalmi háztartások fogyasztását a társadalmi kategóriák megkülönböztetésével szemléljük, kitűnik, hogy míg fővárosunkban a polgári háztartások alkoholfogyasztása közel kétszeresét teszi a munkáscsaládok szeszszesitalélvezetének, addig a Németbirodalomban a három társadalmi réteg italfogyasztása közel egyezőnek látszik. Kitűnik továbbá, hogy míg Budapesten a munkásság szeszszesitalfogyasztása valamennyi italfajtánál alatta marad a polgári háztartások alkoholfogyasztásának, ezzel szemben a németbirodalmi munkásháztartások jelentősebb sörfogyasztásával szemben a polgári kategóriák bor- és pálinkaelvezete a számottevőbb.

¹⁾ 896 munkás, 546 magánalkalmazott és 498 közhivatalnok háztartásának adatai. — Die Lebenshaltung von 2000 Arbeiter-, Angestellten- und Beamtenhaushaltungen. Teil I. Gesamtergebnisse. Berlin, 1932. Verl. v. Reimar Hobbing in Berlin.

30. tábla. A háztartásokban elfogyasztott szeszesitalokra fordított átlagos kiadások a fővárosban, a háztartási számadások alapján. — 1929.¹⁾

Megnevezés	A háztartások évi átlagos jövedelme (pengő)	A szeszesitalokra fordított átlagos kiadások		Vendéglői és kocsmái átlagos kiadások		Vendéglői, kocsmái és szeszesitalokra fordított átlagos kiadások	
		összege (pengő)	az évi jövedelem %-ában	összege (pengő)	az évi jövedelem %-ában	összege (pengő)	az évi jövedelem %-ában
Munkásháztartások	2.938-68	43-74	1-49	26-35	0-90	70-09	2-39
Polgári háztartások	5.276-20	55-18	1-05	83-02	1-57	138-20	2-62
Háztartások együtt	4.107-43	49-79	1-21	55-10	1-34	104-89	2-55

Fenti adataink tanúsága szerint a budapesti munkásháztartások évi átlagos keresete még a háromezer pengőt sem éri el s a polgári családok jövedelme viszont 5276 pengő. E lényeges jövedelembeli különbség dacára mégis azt látjuk, hogy az italozásra és vendéglői kiadásokra fordított összeg a jövedelem hányadában kifejezve már alig mutat a polgári háztartások javára eltérést. Felötlük továbbá, hogy a munkásháztartások pusztán szeszesitalra összjövedelmüknek közel 1½ %-át fordították a polgári családok alig több mint 1 %-os ily kiadásával szemben.

31. tábla. A háztartásokban elfogyasztott szeszesitalokra fordított átlagos kiadások a Németbirodalomban, a háztartási számadások alapján. — 1927—1928.²⁾

Megnevezés	A háztartások évi átlagos jövedelme (Birodalmi márka)	A szeszesitalokra fordított átlagos kiadások		Vendéglői és kocsmái átlagos kiadások ³⁾		Vendéglői, kocsmái és szeszesitalokra fordított átlagos kiadások	
		összege (Birodalmi márka)	az évi jövedelem %-ában	összege (Birodalmi márka)	az évi jövedelem %-ában	összege (Birodalmi márka)	az évi jövedelem %-ában
Munkások háztartásai	3.325-12	84-36	2-54	25-49	0-77	109-85	3-31
Alkalmazottak háztartásai ..	4.712-32	84-33	1-79	58-56	1-24	142-89	3-03
Hivatalnokok háztartásai ..	5.349-37	90-80	1-70	52-41	0-98	143-21	2-68
Háztartások együtt	4.235-16	85-99	2-03	41-94	0-99	127-93	3-02

¹⁾ 50 munkás- és 50 polgári háztartás adatai. Budapest Székesfőváros Statisztika; Hivatalának adatgyűjtése.

²⁾ 896 munkás, 546 magánalkalmazott és 498 közhivatalnok háztartásának adatai. Die Lebenshaltung von 2000 Arbeiter-, Angestellten- und Beamtenhaushaltungen. Teil I. Gesamtergebnisse. Berlin, 1932. Verl. v. Reimar Hobbing in Berlin.

³⁾ Mindennemű kész étel is bennfoglaltatik.

A németbirodalmi háztartási statisztika előttünk fekvő adataiból viszont kitűnik, hogy bár a munkásság és a polgári társadalom jövedelme közötti differencia közel hasonló arányú, mint aminőt a budapesti ily adatok mutattak, mégis a vendéglőre és szeszesitalokra a munkásság jövedelmének nagyobb hányadát (3·31%-át) fordítja, mint amekkorát a két polgári kategória háztartásai (alkalmazottak 3·03, hivatalnokok 2·68%).

Ha a budapesti és németországi háztartásokat a szeszesitalokra fordított összeg szempontjából hasonlítjuk össze, feltűnik, hogy míg a német háztartások alkoholélvezetekre 86 márkát költöttek, addig fővárosunk megfigyelt háztartásainak átlagos kiadása az 50 pengőt sem éri el. Még szembeszökőbb az eltérés a munkáscsaládok egybevetésénél, mivel a budapesti munkásháztartások szeszesitalkiadása a németországi munkáscsaládokénak csak mintegy a felét tette. Az összehasonlítások eredménye azt mutatja, hogy a budapesti háztartások adatszolgáltatói a kisebb jövedelmű és takarékosabb rétegekből kerültek ki, aminek következtében csak természetesnek találjuk, hogy italfogyasztásuk is jobban az átlag alatt maradt, mint a Németbirodalomban.

A szeszesitalfogyasztás ártalmai.

Tanulmányunk előbbi fejezeteiben a rendelkezésünkre álló adatok felhasználásával törekedtünk rávilágítani egyrészt a fővárosi lakosság alkoholfogyasztásának méreteire, másrészt pedig kerestük azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével a társadalom különböző rétegeinek szeszesitalfogyasztását megismerhetjük. E két szempont mellett nem kisebb fontosságú annak a kérdésnek szemlélete sem, hogy az alkohol élvezete mily ártalmas következményekkel jár a népességre, illetőleg melyek azok a társadalom életében megnyilvánuló káros jelenségek, amelyek többé-kevésbé összefüggésbe hozhatók az alkoholfogyasztással.

a) Balesetek.

Az alkoholisták kétségtelenül nagyobb arányú halandóságát jelentősen előmozdítja a náluk gyakoribb balesetek száma is. A szeszesitalok mértéktelen fogyasztása ugyanis nagyban emeli a balesetek növekedését. Az erre vonatkozó statisztikai megállapítások azonban mégsem adhatnak teljesen tiszta képet, mivel a balesetek bizonyos hányadánál nem állapítható meg, hogy a balesetet elkövető egyén vagy annak szenvedő alanya — bár a baleset megtörténtének időpontjában józan állapotban is volt — *végzetes hibáját nem az előtte való napok valamelyikén élvezett szeszesitalok utóhatásaként* követte, illetve szenvedte-e el.

Újabb pszichológiai megállapítások alapján az alkoholélvezetnek nemcsak az ittasság esetén van szerepe a közlekedési balesetek előidézésében, hanem az alkoholhatás következményeképpen előálló érzéki zavarok, a figyelemösszpontosító és elhatározási képességnek beálló csökkenése és a reakcióidőnek növekedése is gyakorta közrejátszanak közlekedési balesetek esetén.¹⁾

Bár e hibaforrás a balesetekre vonatkozó statisztikából teljesen ki nem küszöbölhető, a rendelkezésre álló adatok nyomán azonban mégis megállapítható, hogy az alkohol élvezete mily jelentős szerepet játszik a balesetek számának alakulásában.²⁾

¹⁾ Lásd : dr. Gortvay György i. m. 22. oldal.

²⁾ Lásd : Czeisel György : Igazságok a szeszesitalról. Trecsén, 1907. 73. oldal.

32. tábla. Közúti forgalmi balesetek Budapesten. — 1928—1932.

Év	A balesetek összes száma	Ebből ittasság miatti balesetek					
		a vezető hibájából		a gyalogjáró hibájából		összesen	
		absz.	%	absz.	%	absz.	%
1928	2.468	18	0.73	23	0.93	41	1.66
1929	3.445	14	0.41	42	1.22	56	1.63
1930	2.839	31	1.09	21	0.74	52	1.83
1931	2.326	19	0.82	25	1.07	44	1.89
1932	2.048	19	0.93	32	1.56	51	2.49
1933	2.620	20	0.76	29	1.11	49	1.87

Fővárosunkban az utolsó hat esztendő folyamán általában a közúti forgalmi baleseteknek mintegy 2%-ánál játszott szerepet az alkohol a baleset előidézésében. Adataink szerint kitűnik, hogy az ittasság miatti balesetek inkább a vezetők, semmint a gyalogjárók rovasára írhatók. Kétségtelen, hogy az alkohol hatása alatt előidézett balesetek rovatában jelentkező arányszám látszólag nem jelentékeny, de ismételten utalnunk kell az alkohol utóhatásáról már fentebb elmondottakra.

33. tábla. Az ittasság szerepe a közlekedési balesetek előidézésében néhány európai államban, illetőleg városban.¹⁾

Terület	Időszak	Ismert okú balesetek száma	Ebből ittasság %		
			vezetőnél	gyalogosnál	összesen
Magyarország	1930	5.647	2.27	1.04	3.31
Budapest	1930	2.839	1.09	0.74	1.83
Dánia	1930	12.082	3.65	0.55	4.20
Danzig	1928	633	3.16	3.32	6.48
Bajorország	1930. IV. 1—1931. III. 31.	21.864	2.89	0.71	3.60
Hessen ²⁾	1930. IV. 1.—IX. 30.	1.017	2.36	1.38	3.74
Berlin	1930	12.423	3.58	1.28	4.86
Hamburg	1930	3.037	2.11	1.48	3.59

A rendelkezésünkre álló nemzetközi összehasonlító adataink arról tájékoztatnak bennünket, hogy a járművek vezetőinek ittassága a megállapítható balesetokok sorában általában kevesebb mint 4%. Ezen összeállításból kitűnik továbbá, hogy az ily okú baleseteknek legkisebb az aránya fővárosunkban. A gyalogjárók részegségéből eredő balesetek aránya már jóval kisebb s csupán Danzigban múlja felül a vezetők ittassága folytán bekövetkezett balesetek arányszámát (3.32%).

¹⁾ Magyar Statisztikai Szemle X. évf. 7. sz. 1932. július. 600. oldal.

²⁾ Csak gépjárműbalesetek.

35. tábla. A budapesti elmeógyógyintézetekben heveny- és idült alkohalmérgezéssel gyógykezelt betegek, állandó lakóhelyük megkülönböztetésével. — 1932.

Megnevezés	Betegforgalom			Ebből heveny- és idült alkohalmérgezéssel			A heveny- és idült alkohalmérgezéses esetek a betegforgalom százalékában		
	fi	nő	együtt	fi	nő	együtt	fi	nő	együtt
<i>Budapest.</i>									
Kereső	885	357	1.242	128	3	131	14.46	0.84	10.55
Eltartott	8	305	313	—	4	4	—	1.31	1.28
Összesen	893	662	1.555	128	7	135	14.33	1.06	8.68
<i>Vidék.</i>									
Kereső	793	280	1.073	82	—	82	10.34	—	7.64
Eltartott	20	313	333	2	4	6	10.00	1.28	1.80
Összesen	813	593	1.406	84	4	88	10.33	0.67	6.26
<i>Budapest és vidék együtt</i>									
Kereső	1.678	637	2.315	210	3	213	12.51	0.47	9.20
Eltartott	28	618	646	2	8	10	7.14	1.29	1.55
Összesen	1.706	1.255	2.961	212	11	223	12.43	0.88	7.53

Általában tekintve a szóbanlevő kérdést felötlük, hogy a budapesti elmeógyógyintézetek betegforgalmának 7.53%-a alkohalmérgezéssel került ápolás alá. Frappánsabban emelkedik ki az alkoholos ártalom a budapesti lakóhellyel bíró betegek arányszámának szemlélete alapján, mivel az ily betegek rovatában a tébolydák sajnálatraméltó népességének már közel 9%-a van kimutatva.

Gortvay idézett munkájában az ehhez hasonló adat csupán csak az alkoholos alapon fejlődött elmebeteg férfiak számarányát jelenti, ezzel szemben az 1932. évi adatgyűjtés eredményeinek tanúsága szerint az alkohalmérgezéssel beszállított budapesti lakos férfibetegek 14.46%-át tették a helybeliek betegforgalmának.

Az alkohol mértéktelen élvezetének szervezetromboló hatása, ha a halandósági statisztikában nem is mutatható ki a maga félelmetes arányaiban, de mégis utalnunk kell azokra a — főként emésztőszervi, vérkeringési és idegrendszeri — megbetegedésekkel kapcsolatos halálokokra, ahová sorozottak jelentős hányadánál habár a halált nem is az alkohol okozta, de a szervezet összeroppanása, illetve a betegedési folyamat megindulása többé-kevésbé mégis csak összefüggésbe hozható ez ártalommal.

Ha a halandósági statisztika révén nem is kapunk tiszta képet az alkoholizmus jelentőségéről, annál értékesebbek tárgykörünk szempontjából a 36. számú tábla eredményei, amelyet a Fővárosi Statisztikai Hivatal fentebb már említett adatgyűjtéséből ismertettünk.

36. tábla. A budapesti gyógyintézetekben »heveny- és idült alkoholmérgezéssel« gyógykezelt fővárosi lakosok megoszlása foglalkozás szerint. — 1932.

Foglalkozás	Abszolút számokban			Százalékokban			100.000 lakóra		
	fi	nő	együtt	fi	nő	együtt	jut alkoholmérgezéssel		
							fi	nő	összesen
Östermelés.....	9	—	9	1·81	—	1·51	151	—	83
Bányászat	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Ipar.</i>									
Önálló	45	3	48	9·06	3·06	8·07	143	7	64
Tisztviselő	2	1	3	0·40	1·02	0·50	8	4	6
Segédszemélyzet	143	15	158	28·77	15·31	26·56	93	11	55
Együtt	190	19	209	38·23	19·39	35·13	91	9	51
<i>Kereskedelem.</i>									
Önálló	25	3	28	5·03	3·06	4·70	103	10	52
Tisztviselő	17	1	18	3·42	1·02	3·03	58	3	29
Segédszemélyzet	34	3	37	6·84	3·06	6·22	112	14	71
Együtt	76	7	83	15·29	7·14	13·95	90	8	50
<i>Közlekedés.</i>									
Önálló	4	—	4	0·81	—	0·67	212	—	105
Tisztviselő	1	—	1	0·20	—	0·17	13	—	6
Segédszemélyzet	27	—	27	5·43	—	4·54	118	—	65
Együtt	32	—	32	6·44	—	5·38	98	—	52
<i>Polgári és egyházi közszolgálat és ügynevezett szabadfoglalkozások.</i>									
Önálló és tisztviselő	21	4	25	4·23	4·08	4·20	53	9	29
Segédszemélyzet	21	—	21	4·23	—	3·53	119	—	55
Együtt	42	4	46	8·46	4·08	7·73	73	6	37
<i>Véderő</i>	3	—	3	0·60	—	0·50	35	—	25
<i>Napszámos</i>	84	30	114	16·90	30·61	19·16	891	407	678
<i>Háztartási alkalmazott</i>	3	14	17	0·60	14·29	2·86	133	22	26
<i>Nugdíjas, tőkepénzes</i>	19	2	21	3·82	2·04	3·53	67	4	28
<i>Egyéb foglalkozásúak</i>	24	9	33	4·83	9·18	5·55	231	30	83
<i>Foglalkozás nélküliek és ismeretlen foglalkozásúak</i>	15	13	28	3·02	13·27	4·70	146	109	126
Összesen ...	497	98	595	100·00	100·00	100·00	108	18	59

A szóbanlevő év folyamán 595 budapesti lakost kezeltek a fővárosi gyógyintézetek heveny- és idült alkoholmérgezéssel. E betegeknek körülbelül egyhatoda nő volt. A betegek foglalkozásának százalékos megoszlása alapján kitűnik, hogy azoknak több mint egyharmada az ipar köréből került ki. Jelentős arányszámot tesznek ki ezenkívül még a napszámosok, valamint a kereskedelemmel foglalkozó fővárosi lakosok.

Sokkal frappánsabban érzékeltetik az egyes foglalkozási csoportok alkoholmérgezési eseteit azok a viszonyszámok, amelyek az ugyanazon foglalkozású összes budapesti egyének százalékában fejezik ki az ápolás alá került alkoholisták számát. Ily alapon felőtlik, hogy míg százezer lakóra csak 59 alkoholmérgezéses eset jut, addig a napszámosok körében 678. A közlekedés körében foglalatосkodó idült alkoholisták magas viszony-számát e foglalkozásbeliekről az előző fejezetben mondtak mindenben igazolják. Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak arányszámainak alakulása ugyancsak eszünkbe juttatja a munkásstatisztika szeszestalfogyasztási eredményeit. Amint ott a kereskedelem körében alkalmazottak nagyobb mérvű alkoholéllvezetét láttuk az ipari munkásokéval szemben, fenti adataink alapján ugyancsak felőtlik a kereskedelmi alkalmazottak erősebb arányú alkoholmérgezése. Ezzel szemben viszont feltűnő, hogy az önálló iparosok arányszáma jelentősebb az önálló kereskedőkénél.

37. tábla. A Budapesti Önkéntes Mentőegyesület által nyújtott elsősegélyek számának alakulása az ittassági esetekben. — 1924—1934.

Év	Első segélynyújtási esetek száma	Ebből abszolút számban	ittasság miatt ezrelék- ben
1924	11.996	235	19.59
1925	14.064	186	13.23
1926	18.031	186	10.32
1927	21.621	235	10.87
1928	25.739	608	23.62
1929	28.181	618	21.93
1930	28.812	499	17.32
1931	29.542	597	20.21
1932	28.801	417	14.48
1933	28.872	411	14.24

Az alkoholos vonatkozású balesetek, illetve a heveny- és idült alkoholmérgezéses esetek kétségtelenül említésreméltó munkatöbbletet jelentenek a budapesti Önkéntes Mentőegyesület számára is. Hisz fenti adatainkból kiviláglik, hogy az utolsó tízesztendő folyamán az első segélynyújtási eseteknek mintegy 11—24°/₁₀₀-ében az ittasság játszott szerepet. Ha az utóbbi években némi javulást észlelhetünk is, mégsem mondható megnyugtató állapotnak, hogy a munkával egyébként is túlterhelt mentőket évenként több mint négyszázszor alkoholos vonatkozású esetekben vették igénybe.

c) Prostitúció és kriminalitás.

Az alkoholos ártalmak kérdésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk az alkoholizmusnak a prostitúció előmozdítására vonatkozó kihatását sem. Közismert tény, hogy a szeszesitalok felkeltik a nemi érzéseket s az alkoholmámoros férfiak fenntartás és személyválogatás nélkül sietnek felkorbácsolt vágyaikat kielégíteni. De mértéktelen szeszesitalfogyasztók maguk a prostituáltak is, akiknek sok esetben még feladatát is képezi a vendég bőséges fogyasztásának forszírozása.¹⁾

Ugyancsak jelentős szerep jut az alkoholnak a prostitúció terjedése és a veneriás betegségek növekedése terén is. Doros idézett munkájában Wislouch moszkvai megállapítására hivatkozik, amely szerint 548 prostituált közül 473 állandóan fogyasztott szeszesitalt. Wislouch 321 perditát virgóságának elvesztésére vonatkozólag is kihallgatott, akik közül ez alkalommal csak 56 volt józan.

Az alkoholnak a veneriás infekcióra való hatását Doros dr. maga is vizsgálat tárgyává tette és 1926. évben a budapesti bőrgyógyászati klinikán 150 nemi beteget megkérdezvén megállapította, hogy a betegeknek 44%-a az infekciót alkohol hatása alatt szerezte.

Jellemző a veneriás infekcióknak a hét napjai szerinti vizsgálata. Doros tanulmányában Hecht kutatásaira hivatkozik, amelyekből kitűnik, hogy a nemi fertőzések 32·7%-a a legtöbb szeszesitalfogyasztás idején, vasár- és ünnepnap történik, 19·8% szombat estére esik, míg a fennmaradó hányad eloszlik a hét más napjai között.

Az alkohol mértéktelen és hosszabb ideig tartó élvezete eltompítja az erkölcsi érzéket. Kétségtelen, hogy a különféle kihágások és büntettek okát nem lehet kizárólagosan a szeszesitalok élvezetével összefüggésbe hozni, de más egyéb körülmények mellett (öröklött terheltség, környezet, kulturális tényezők, megélhetési viszonyok, szociális gondozás hiánya stb.) az is befolyást gyakorol a büntetendő cselekmények számának alakulására.

A világháborút megelőző békeévek átlagában részegség miatt 1549 személy került fogházba, illetőleg toloncházba. A háború alatt az elítélt részekék száma 76·2%-kal 369-re esett vissza. Az 1920—24. évek átlagában a részegeskedők száma 327-re csökkent s ez újabb 11·3%-os visszaesés oka nyilván összefüggésbe hozható az inflációs évek gazdasági nyomorúságával.²⁾ E szám az utóbbi években már ismét emelkedő tendenciát mutat, mivel az 1925—29. évek átlagában 471 (emelkedés 44·04%) az utolsó négy év alatt pedig évenként átlag 556 (+ 18·05%), személy ítéltetett el és került a rendőri

¹⁾ Lásd: dr. Doros Gábor—dr. Melly József i. m. I. kötet. 200—202. oldal.

²⁾ Lásd: dr. Pálosi Ervin: Budapest kriminalitása és moralitása az 1909—1925 években. Statisztikai Közlemények 55. kötet. 3. szám. Budapest, 1927. 86. oldal.

fogházba és toloncházba. Kétségtelen tehát, hogy az utolsó évek olcsóbb italárai, a közállapotokat tekintve, kedvezőtlenül befolyásolták a részegkedők számának alakulását.

Az alkoholfogyasztás és a kriminalitás közötti összefüggés már azzal a tapasztalati ténnyel is bizonyítható, hogy *a szeszesitalok élvezetének hatása alatt álló egyének elhatározásai hirtelenek, megfontolás nélküliek, ingerlékenyebbek s a külső behatásokra könnyebben reagálva kriminális cselekményekre hamarabb ragadtatják magukat.*¹⁾

38. sz. tábla. Az alkoholélvezettel összefüggésbe hozható bűncselekmények száma.

Megnevezés		1931 ²⁾	1932 ²⁾	1933 ²⁾
Elítéltek száma — a becsületsértés, a kihágások miatt		43.670	45.115	47.283
és a büntetőparancs nélkül elítéltek kivételével		absz. 33.792	32.631	33.693
Ezek közül szeszesitalt fogyasztott	{ absz.	77.38	72.33	71.26
	{ %	1.803	2.286	2.174
Fenti elítéltek közül a bűncselekmény elkövetése	absz.	4.13	5.07	4.60
összefüggésbe volt hozható a szeszesital élvezetével	%			

Fenti adataink alapján kiviláglik, hogy a bűncselekmények elkövetői meglehetősen nagy számban állnak közeli vonatkozásban az alkohollal. Majdnem bizonyosra vehető azonban, hogy ez az arány a valóságban még jelentékenyebb lehet és pedig nem annyira az alkoholmámmal szoros összefüggésbe hozható elítéltek, hanem inkább *az alkoholos terheltségből folyó delictumok száma tekintetében*. Mert az alkohol nemcsak az erkölcsileg normális fejlett egyént hozhatja összeütközésbe a társadalommal, illetve a törvénnyel, hanem a már meglevő, hogy úgy mondjuk veleszületett hajlamot is fejlesztheti, büntetett elkövetésére fokozhatja.

¹⁾ Lásd : dr. Hacker Ervin : Budapest hatása a kriminalitásra. Statisztikai Közlemények. 62. kötet. 2. szám. Budapest, 1931. 44. oldal.

²⁾ Az adatokat lásd : Magyar statisztikai évkönyv. XL. (1932.) évf. Budapest, 1933. 345. oldal.

³⁾ A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Bevezetés	3
Szeszesitalfogyasztás általában	5
a) Pálinkafogyasztás	7
b) Borfogyasztás	10
c) Sörfogyasztás	17
d) Fejenkénti szeszesitalfogyasztás	20
A szeszesitalfogyasztók társadalmi helyzete	28
a) Főiskolai hallgatók	29
b) Háztartási alkalmazottak	31
c) Munkások	34
d) Szeszesitalfogyasztás a háztartási számadások alapján	44
A szeszesitalfogyasztás ártalmai	50
a) Balesetek	50
b) Egészségi ártalmak	53
c) Prostitúció és kriminalitás	57

